

Az akácia vándorútja és „megtelepülése hazánkban. Die Wanderwege der Robinie und ihre Ansiedlung in Ungarn.

Irta: } **Ernyey József** (Budapest).
Von: }

(A IV. sz. táblával. — Mit d. Tafel No. IV.)

Mikor a régiek kimondották, hogy „boni viri, boni vini non est quaerenda origo“ szokásuk szerint kétélű elvet hirdettek. Kibújtak a munka, vagy talán a felelősség alól és nem mondták meg, vajjon óvás akar-e lenni ez a szép szentencia, vagy pedig tilalom? Óvás a kíváncsi kutató számára: ne rontsa meg az illuziót, vagy pedig általános tilalom a kívánatos tekintély érdekében, mert abban meg kárt tehet a kelletlen reveláció. Más szóval, ne kutassuk a jónak mondott holmi multját, eredetét, éadjuk be azzal, amit közkeletű frázisképen tár elénk a kegyes hagyomány! E hasznos tétellel, jámbor eleink azután diszkrétül elshantak sok mindennek származása felett. A hivatottak nem nyilatkoztak róla, annál többet a „vulgus profanum“ és ma a közelmultból való, sok apróbb-nagyobb kérdés, mindmegannyi nebántsvirágként, száz ellentmondásba, vagy érdemetlen homályba burkolva mered felénk; ha pedig sok nehézség után bármelyikhez fog a kíváncsi kutató, meglepetések, csalódások érik.

Legutóbb dr. MOESZ GUSZTÁV mindenképen tanulságos cikke: „Jókai növényismerete“ (Természettudományi Közlöny 1925. 3. szám) nyomán vetődött fel egy társaságban: juthatott-e JÓKAI Korzár bégje (Erdély aranykora) akácmézhez? Vele a kérdés: honnan vagy miként került az akácfa Európába, mikor jutott hozzánk? Nemde az akácok hasznos, mindenképen kiváló jövevényei az európai flórának, DUCHANTRE szerint éppen „L'espèce la plus interessant d'entre Robiniers est faux acacia“, mégis ASCHERSON-GRAEBNER joggal panaszolja, (VI. 72.) hogy az irodalom igen keveset tud multjáról és még az sem eléggé megbízható. Mi tovább fűzhetjük ezt a panaszt. A magyar fának mondott (KERNER) *Pseudoacaciának* bennünket érdeklő része nincs tisztázva. HUNFALVY JÁNOS (1865-ben) alig egy félszázadra becsüli hazai szereplését; míg WENZEL GUSZTÁV, kétségbevonván a fa amerikai eredetét, hazáját Kis-Ázsiában keresi és behozatalát VERANCICS 1557. évi török követségével hozza kapcsolatba (Magyar Mezőgazdaság Története. Budapest, 1887. 385. l.)

WENZELT nyilván megtévesztette a konstantinápolyi akácnak mondott *Acacia Farnesiana* WILLD neve. Ámde ez, a valódi akácok sorából való illatos, sárgavirágú fa, illetőleg cserje, Konstantinápolyba Verancics számára későn (1611), de Korzár számára még elég jókor érkezett; ellenben a *Pseudoacacia* a XVII.

században annyira nem volt ismeretes Kis-Ázsiában, hogy ott még most is ujdonságszámba megy. Különbözik nem célunk JÓKAI anachronizmusát menteni, inkább az akác hazai multjára vonatkozó két végletre akartunk rámutatni.

Mégis azt mondhatja valaki, hogy nyílt ajtót döngetünk, mert éppen az akác multja hitelesen eléggé ismeretes. Valóban, ha valaki nem igen szkeptikus, készen kapja az akác behozatalának közkeletű meséjét, a két ROBIN: apa és fiú (helyesebben két fia) működését és argumentumnak a párisi botanikus kertben már-már pusztuló ősi akácját. Akiben van aztán illő kegyelet, alkalmmal meg lehet állni az 1601—1636, esetleg 1650 táján ültetett ősi fa előtt és megnyugszik olvasván e sorokat: „*Robinia Pseudo-acacia*, Amérique septentrionale, introduit en France par Jean Robin en 1601. Planté à cette place par Vespasian Robin en 1636.“ Így szól a felirat, de mi tagadjuk hitelét és kétkedve olvassuk e dicsekvést.

Csodálatos, hogy az a tudomány, amely pl. Mózes első könyve ellen annyi érvet talál és mosolyog az ős emberpár monophiliáján, itt egy pillanatra sem akad fel, vagy nem kér magyarázatot e kiáltó nehézségek láttára. Itt elhallgat a szkepsis, elhiszi az akác diasporáját erről az egyetlen fáról, az egész óvilág számára, elhiszi aklimatizálódását Párisból, talán még a szibériai *Robina Caragana*-t is beleérti. Tudjuk, hogy a vérmesebbek LINNÉ tekintélyére hivatkozva, már 1601-el kezdik az akác európai történetét, természetesen Párisból, tehát a Virginiából, mások szerint, mégis csak Canadából hozott ősfát, már az idősb JEAN ROBIN-nal ültetetik el. Ezek talán nem tudják, hogy bár LINNÉ maga tévedés áldozata, eredetileg ő kelt ki a mai név ellen, ami nem is az ő alkotása. Mennyire nem egységes e kérdésben a régebbi francia irodalom, két példával igazoljuk. J. GAY-L. MANGIN: Dictionn. des sciences II. p. 3001 írja: „Robinier, *Robinia pseudoacacia* (Linné) connu chez nous sous le nom mal appliqué d'acacia, est un bel arbre originaire de la Virginie. C' est l' an 1600, sous le règne de Henri IV., que Jean Robin savant botaniste, garde du jardin du roy, recueillit de l'Amérique les premières graines de Robinier...“

Mást beszél a *Robiniáról* MÉNAGE abbé (Dictionnaire Universel, Nouvelle édition, T. I. Nancy 1734. p. 59.). „Il y a encore un Acacia du Brésil et un de Virginie. Il y en a un autre différent des précédens (*Spina Aegyptica*) qu' on appelle Acacia de l'Amérique, ou Acacia Americana Robini, Cet arbre étranger n'est devenu commun en France, que depuis 1650. Les premiers pieds qui ont paru ont été élevez au Jardin Royal des Plantes de Paris par Vespasian Robin, qui en a reçu le premier la semence.“

Bemutattunk két egymásnak ellentmondó francia adatot, bár

még az utóbbi is részben CORNUTUS téves adatain épül, mindamellett igazolja, hogy a kritikát keresők, nem törődve a hagyomány-nyal, készek engedni egynehány évet a párisi akác korából, sőt megalkusznak a prioritásban is. Szóval már régebben érezték, hogy az akác multja erősen vitás, legalább a behozatal éve és a hely kérdésében nagy korrekcióra szorul. Már most hol az igazság? Mindenekelőtt megszívlelendő, hogy bármikor is ültették az ősfát Párisban, tehát akár 275, akár 288, vagy pedig 324 éves is legyen napjainkban, mindenképen gyanus, mert még él. Hiszen köztapasztalat szerint, az akác átlagos élettartama átlag négy-öt emberöltőnél nem nagyobb, azért a száz éven túl viruló akác is csoda. Miért ily kivételesen szívós a párisi példány? Szóljunk mindenekelőtt a párisi fáról, hogyan és mikor nyerte állítólagos prioritását, vagy mikép jutott felszínre a mai közkeletű Robinier név? Említsük-e, hogy a nagy francia encyklopédia (1765. évi XIV. kötet első kiadása) nem ismeri ROBIN nevét vagy érdemeit, magát a fát csak faux acacia-nak mondja, még a régi „Acacia Americana Robini“ sem kap nála helyet. Viszont az 1776. évi első pótkötetben M. ADANSON, bár VESPASIAN ROBIN-nak (1600.) tulajdonítja a magvak behozatalát, a Robinier nevet szintén nem ismeri, a fát csak agacia, agacier, agassier-nek mondja. A IV. pótkötetben (1777-ben) TSCHOUDI a magvakat Kanadából hozatja 1601-ben, de hozzáteszi, hogy ugyanakkor Anglia meg Virginiából kapott akácmagvakat. Szóval ő már elejti a monophiliát, amellet a maga fájának leírását nem a párisi, hanem a híresebb metzi példány, illetőleg a Hortus Upsalensis nyomán adja, a párisi őst nem ismeri, a Robinier szót nem tudja.

Az első, aki a párisi fát és meséjét említi, az a Zedler-féle lexicon 29. köt. (Leipzig, Halle 1741.) névtelen német botanikusa. Ez beszél a párisi: „Allererste Acacien Baum, der Vater aller A. Baeume“ meséjéről, igaz, hogy óvatos fenntartással hozzáteszi „man haelt dafür“ Mégis, minden rajongása mellett elveti a közkeletű PARK., TOURN. stb. adta neveket és helyettük *Glycyrrhiza arborescens*, tehát angol mintára készült új nevet ajánl.

Lássuk már most ellentétül a hivatalos francia felfogást tolmácsoló legújabb szerzőt, GEORGES VAULOT (Le Robinier, Faux Acacia. Paris 1914.) művét. Ez a Société des Agriculture de France“ pályadíjas kiadványa, az 1601-ben Kanadából jött magvakból ülteteti az első francia akácot; mindamellett ebből csak 1635-ben lesz a Jardin des Plantes mai példánya. Sajnos, további sorsát nem ismerjük, elfeledve tengődött a fa, csak 1784-ben kezdtek vele foglalkozni, mikor a koronája már erősen száradni kezdett. Ekkor a törzsét 4 méter magasra csonkították, hogy új hajtást hozzon. Ez sikerült ugyan, de a friss ágak már igen erőtlenekek lettek, szélvihar tördelte, úgyhogy nemsokára vaskeretbe kellett foglalni. Így azután megerősödött a fa és 1844-ig szép magasra emelkedett, virágzott, sőt magvat is érlett. Mindamellett

megint új támasztékra szorult. Harmadszor 1867-ben foglalták vasba. Ekkor még volt némi életereje, de 1890 óta csak halódó roncs. Így tengődik napjainkig. Ez a fa történetének veleje VAULOT szerint és benne az akác zavaros genesisise, amihez észrevételeket akarunk fűzni¹⁾.

Mindenekelőtt igazolni kellene a fa Párisba való jutásának útját, mert tudjuk, hogy Észak-Amerika, főleg Kanada és Virginia, mint az akác feltételezett őshazája, épen a kritikus időben nem esett a franciák kezeügyébe. GIOVANNI CABOTO jóvoltából, úgy Kanada, mint Virginia 1497. óta angol birtok. Utána 1506-ban G. VERRASSANI kítüzte ugyan a francia lobogót Kanada partjain, de az csak elméleti birtoklás volt; még J. CARTIER is hasztalan foglalta el a Szent Lőrinc folyam vidékét (1534), a Nouvelle France sehogysen tudott életrekelni. A zordklímájú gyarmattal keveset törődött az angol, még kevesebbet a francia társadalom. Csak Quebec megszállásával, illetőleg az első francia Kanada-kutató MARC LESCARBET, (1606) óta indult meg az érdeklődés, noha műve a: *Historie de la Nouvelle France*, csak 1612-ben jelent meg. Utána a RICHELIEAU alapította kereskedelmi társulat (1628) szorgalmazta a kapcsolatot az újvilággal; így jött létre Martinique megtelepítése 1625-ben, végül Louisiana és New-Orleans birtokba vétele. Amikor újból Kanada felé fordult a francia figyelem, társadalmi és vallási harcok színhelye lett az új haza, de másfelől 1629. óta az angolokkal is kellett küzdenie, úgyhogy a helyzet nem igen kedvezett a tudományos kutatások számára. Igaz, hogy már LESCARBET óta volt valamelyes kapocs a francia tudósok számára, de a valóságban ez is a misszionáriusokra szorított és inkább spanyol közvetítés útján volt lehetséges. Min-

1) Meg kell jegyeznünk, hogy a régi nomenklatura zavaros és ellentmondó volta miatt csak a *Pseudoacaciával* akarunk foglalkozni. (V. ö. J. GRAFFENRIED: *Nachricht von der Robinia, einem Sibirischen Baume*. Abh. der ökonom. Gesellsch. zu Bern, 1763. — HEINR. J. ECKLEBEN: *Abhandlung von Acacia Sibirica, oder Erbsenbaum*. Oekonom. Gesellschaft St. Petersburg, 1767.) Ezek az értekezések tehát már modern felfogással, a *Caragana arborecens* is *Robiniának* veszik.) E mellett az újabban felmerült és a Karolinaszigetéről jött: *Rob. foliis imparipennatis: Acacia Rose* HOUSTON (ezt a leírások gyakran a *Guilandina Banduc*-kal tévesztik össze), a *Rob. Degwood* stb. határozottan angol közvetítés útján került fajok; épp úgy, mint az 1800-as évek elején MICHAUX hozta Dél-Amerikából való *Rob. viscosa* stb., mind a *Robinia* nevet viselik; akárcsak a portugall gyarmatok virágkorában Paolo-Santo-ból került *Rob. tomentosa*. A tudomány rég igyekezett határt vonni az akácok között, azért pl. TSCHOUDI szerint a „*Robinia pedunculis racemosis, foliis imparipennatis*“, lenne a mi akácunk; ellenben külön veszi a *Rob. leguminibus echinatis* Mill.-t, noha élő példányát nem ismeri. (Forrása BOERHAVE, *Index alter plantarum*, Lugd. Batav. 1727. II., 39., ahol ez *Acacia monococcus*, *siliquis echinatis* néven szerepel). Ezen alapszik PH. MILLER, *The Garden Dictionary* London, 1759. adata is. Azóta az *Acacia monococcus* Mill.: *Acacia Americana Robini*, mint alább is látjuk, csak irodalmi emlék. ASCHERSON GRAEBNER bastardnak hiszi, de kérdőjellel említi, hasonlóképpen G. HEGI: *Flora von Mitteleuropa* Bd. IV/3.

denesetre feltűnő, hogy Guinea, Virginia növényeit, hamarabb ismerte meg a francia tudomány, mint a kanadaiakat. Ez csak azután került sorra, akkor is csak rövid időre. (CORNUTUS).

Elméletileg fontosabb lehet az 1564-ben RIBAULT és LONDONNIER-rel kezdődő gyarmatosítás Floridában vagy az 1604 óta Akádiában (Uj-Skócia) történt kísérlet, legalább ROBIN és botanikus kortársai szempontjából, mert amerikai növényeket kaphattak a maguk telepítő kísérletei számára, bár ennek sincs nyoma. Az újvilág növényeinek egyik legbuzgóbb ápolója az idb. JOHANNES ROBIN (1550—1629) udvari gyógyszerész kertje és műve (1601) a 12°-rétű „Catalogus stirpium, tam indigenarum, quam exoticarum, qua Lutetiae coluntur a J. Robino botanico regio et iatrici horti celeberrimae scholae Parisiensis curatore. Parisiis. Ex. Typ. Phil. et Prato“. lenne az akác megjelenésének első emléke. Második kiadása állítólag 1607-ben 8°, majd 1608-ban francia fordításban is megjelent volna, legalább HALLER bibliográfiája idézi, még ennek 1623 és 1638 évi kiadásáról is tudnak a források, noha ez a 4 utóbbi mű Párisban, sem a Bibliothéque Nationale, sem a Biblioth. municip. de Botanique, sem a Jardin des Plantes laboratoire-ben nem található. ECKHARDT SÁNDOR és ZOLNAI BÉLA professzorok, valamint HALÁSZ GÁBOR dr., akiknek szíves fáradozását ezúton is köszönöm, hasztalan keresték e kiadásokat mindenütt. A Catalogus (1601.) különben száraz enumeráció bővebb leírás nélkül, ebben az akác nincs említve, de talán az *Acanthus sylvestris*, az *Acacia altera Mattheoli* (tehát a *Genista spinosa*) vagy az utóbb (1665) jött *Acacia gloriosa* (*Inimboja Moluccensis*), vagy az *Acacia Indica*, tehát a mai *Bablah* adta tévedésből támadt az egész félreértés. ROBIN felsorolt növényei közül számba jöhetne még az *Anagyris foetida*, illetőleg az *Anagyris minus foetens*, melyek az 1601-iki kiadásban valóban előfordulnak, tehát megemlítjük, mivel az akácot egyidőben *Anagyris Americana*-nak is nevezték, de ezek komolyan nem azonosíthatók a mai akáccal. Ép úgy elejthető ROBIN-nak MÉNAGE említette másik akácfája, talán a *Cassia fistulosa Brasil?* = *Cassia Marylandica* L.

ROBIN második műve, a *Histoire des plantes aromatiques* (1619) ezúttal nem érdekel, mert fűszeres növényekkel foglalkozik, amelyek ugyancsak hittérítők útján Indiából és Perzsiából kerültek Párizsba, amerikai növény ezek sorában nem akad. Fontosabb a: *Jardin du roy Henri IV.* fol: 1608. 72 képpel, bővítve

2) ROBIN Catalogusának párisi példányához kötve van a *Hortus Patavinus* SCHENK-féle frankfurti kiadása (1608.) GUILLANDINUS M. synonymikai jegyzeteivel. Ennek 1591. kiadását vette mintául ROBIN kertje alapításánál, növényei elnevezését is ebből vette, tehát GUILLANDINUS megfejtése irányadó, bár helyesírásuk eltér. Itt a 29. l. *Acatia Math. Alpina* = *Lignon Cedri sacrarum Litterarum*; *Acatia secunda Dioscoridis*, = *Genistella spinosa recentiorum*, Theophrasti Tetrahit. ECHART SÁNDOR szíves közlése.

Jardin du Roy Louis XIII. Paris 1623. 87 kép és 22 l. szöveg; majd Jardin de Louis XIV. szöveg és évszám nélkül, 93 képpel megjelent díszmű szöveg kísérete PIERRE VALLET képeihez. A két első kiadvány szövege részben pótolja a fentidézett Catalogust, de főleg azért fontos, mert ahol cserben hagy a szűkszavú leírás, vagy az avult nomenklatura, kiegészít a művész; de az akácot így sem találjuk benne. Függeléke e műnek az: *Exoticae quaedam plantae a Johanne Robino juniore, ex Quinea et Hispania anno 1603, delatae*. Ez az egyetlen adat beszél ROBIN idősb fia amerikai útjáról, ami látatlanban azt a hitet kelti, hogy az akác így juthatott Párisba, ámde ebben is csalódunk. Ezt a szöveget némileg átdolgozva harmadszor MORIN adta ki a „L’histoire des plantes trouvées nouvellement à l’isle Virginie, Paris 1624“ függelékében. A szerző további ujdonságait pedig CORNUTUS tette közzé, de az akácnak nincs nyoma.

ROBIN másik számottevő műve (1624) „*Enchiridion isagogicum ad facilem notitiam stirpium, tam indigenarum quam exoticarum. Haec coluntur in horto D. D. Johannis et Vespasiani, R. botanicorum Regionum*“. Ez a mű már VESPASIAN ROBIN (1579—1660) közreműködésével készült, de mint látjuk, még címében is hangoztatja kertjük magánjellegét, tehát a honosító kísérletek itt folytak, nem pedig az udvari, vagy a királyi kertben, ami szinte figyelembe veendő körülmény.

Vegyük még azt, hogy 1601-ben a tiszteskorú párisi fa még nem is lehetett a mai helyén, hiszen ez a Jardin Royale akkor még nem létesült. Tervezője, HEROUARD orvos, 1616-ban vetette fel először az eszmét a két ROBIN-nal együtt. E célból maguk kezdtek gyűjteni és termelni, elsősorban orvosi növényeket. Komolyabb formában vettette fel a kert tervét GUY de la BROUSSE, (latinosan: BROSSIUS, emlékéét örökíti meg PLUMIER BROUSSEA-ja) udvari orvos 1626-ban Párisban megjelent füzete: „*De la nature et utilité des plantes*“ és programja alapján aztán a király elrendelte a kert létesítését. Az előmunkálatok megindultak, de szerény keretek között, mert ami jobb növény, az továbbra is BROSSIUS szomszédos kertjében virult. Ezeket jórészt az ifj. BROSSIUS karmelita missionarius, röviden: frater *Angelus*, a Pharmacop. Persica szerzője, küldte MATHIEU útján Perzsiából. Utóbb ezt a kertet a királyival egyesítették. (BROSSIUS, *Dessin de Jardin Royale Paris 1626*, BROSSIUS, *Description de Jardin Royale Páris 1636*.) Szóval BOUARD és BROSSIUS eleinte saját kertjük anyagával tanítottak, ROBIN pedig még be sem kapcsolódott a kert életébe. Tudjuk, hogy pl. 1632-ben páter MINUTTI hozott számára keleti növényeket, többek között a tubarózsát, ami oly népszerűvé tette ROBIN nevét, de ez a királyi kertbe mégsem jutott. Ismeretes MERSENNE minorita páter 1633. évi itáliai utazása, amikor ROBIN újabb növényeket kapott. Ugyanakkor tért haza amerikai útjáról RENATUS MORIN, de ujdonságait nem a bo-

tanikus kert, hanem ROBIN és tudós köre kapta. Ismerjük tehát ROBIN szerzeményeit és azok forrását, másfelől tudjuk, hogy ezideig ROBIN „botanicus regius“ címmel az udvari kertek (Jardin du Roy) felügyelője, de a Jardin royalban, tehát a mai Jardin des plantesben szerepe még nem volt. Csak BOUARD halála után (1636) lett R. a leíró növénytan és a növénytenyésztés demonstrátora. Egyébként a kert hivatalos megnyitása 1640-ig késett (BROSSIUS, L'ouverture du Jardin Royal pour la démonstration des plantes médicinales. Paris 1640.) De még az itt adott leírás szerint is, a kert anyaga Leiden, Pisa, Pádva és Montpellier orvosi kertjeit követi, idegen növényei Itáliából és Kréta szigetéről valók ezek sorában tehát az akácnak semmi helye, amint hogy nem is említik. A felületes olvasót talán megtéveszti a *Prunella silvatica*, *Acacia nostras* = *Prunus spinosa* neve, melynek succusa és a virágból párolt vize valóban előfordul BROSSIUS jegyzékében, de ez nem akác.

VESPASIAN ROBIN működése a kertben, valójában csak BROSSIUS halála után (1641-ben) kezdődik, amikor a botanika tanára lett, tehát csak akkor nyerhetett szabad kezét és módot az akác kiültetésére, de a prioritásról már lekésett. Különben érthető, hogy a felületesség éppen 1635 táján keresi a francia akác megtelepítését. Akkor jelent meg CORNUTUS könyve, az idősb GEOFROY ETIENNE gyógyszerész természettudományi társasága akkor kezd nyilvánosan szerepelni, MERSENNE vezetése alatt, amibe nyilván VESPASIAN ROBIN is belekapcsolódott. E társaságból lett utóbb az Académie Royale, ennél fogva az akác és a párisi fa lenne az alakulás monumentális tanúja, egyúttal az elveszített Canada emléke. Nyíltan bevallja ezt N. FRANÇOIS DE NEUFCHATEU (Lettres sur Robinier Paris 1803, p. 8.) „Et c'est là tout, qui nous reste de ce pays du Canada, sur-nommé la nouvelle France“. Behatóbban kellene tisztázni, amire nincs módunk, milyen érintkezésük volt ROBIN-éknak koruk többi francia és idegen tudósaival, mindenekelőtt a jezsuitákkal és más missionáriusokkal? Itt is, főleg a spanyolokra gondolunk, azért bármily értékes is pl. PLUMIERE, LABAT, FEUILLE, stb. működése, ez mind későn jött az akác számára. Ezek a kapcsolatok mutatnák meg ROBIN és tudós köre virginiai növényeinek útját, mert pl. az *Enchiridion* világosan említi a *Clematis*, *Jasminum*, *Narcissus*, *Rhus* stb. leírásánál, hogy Virginiából, tehát angol területről valók; ellenben kanadai növényekről alig beszél. Egyébként ROBIN a növény hazáját mindenkor feltünteti, pl. a másik *Clematis*, a fehér *Colchicum*, *Fragaria major*, *Ornithogalum*, *Polygonatum*, *Serpyllum*, *Martagum* stb.-iknél kiemeli ezek pannoniai eredetét. Ellenben következetesen elhallgatja ujdonságai útját, vagy közvetítőjét. Nekünk annál jobban kell fájlalnunk ROBIN szűkszavúságát, mert magyar barátját, aki IV. Henrik kertjébe is szállított virágokat, különben sem ismerjük.

Nyilván ROBIN-ék kertjében is a „non est quaerenda origo“ elve uralkodott. A névtelenek utaztak, vesződtek a gyűjtéssel, legyen mit publikálnia a tudósnek! Ő maga sohasem szól azokról, akik kertjét ajándékaikkal gazdagították, még MORIN, CORNUTUS stb. tudós barátjai nevét sem említi, pedig ezek váltig emlegetik az ő érdemeit!

Felsoroltuk a három ROBIN műveit és működését, de az akácnak nyomát sem leljük sehol. Sem az udvari, sem a botanikus kertnek, sem ROBIN magángyűjteményének 1640-ig, tehát még a kritikus időn túl sem volt akácfája. Ezzel a megállapítással nem csökkentjük R. érdemeit:

Quot tulit Hesperidum mundi, quot fertilis hortus

Herbarum species, novit hic unus eas..

zengték VESPASIANUS ROBIN kortársai, tehát megérdemli babérjait, jelentősége még akkor sem szenved, ha jövőre nevét az akácfával, csak olyan kapcsolatban látjuk, amilyen LOBELIUS, MARANTA, NICOT, ROTTLER, KRAMER stb. névadók, bár növényük leírásában a prioritás nem őket illeti.

Ezzel a futólagos vázlattal, még csak ROBIN-ék külső nehézségeire mutattunk rá az akác behozatalában, de vannak ennél nagyobb akadályok is. Ismeretes, hogy a felfedezők, eleinte mind igen szerény természettudományi ismerettel keltek útra. Vágyaik netovábbja volt a gyapot és a festék mellett, fűszeradó növényeket találni az újvilágban, ezért pl. cassia-fahéjat négyszer fedezték fel, a gyömbért kétszer, a borsot háromszor stb. Hoztak ők mastixot, aloéfát és miegyéb drágaságot, de csak itthon kellett megtudniok, hogy egyik sem az igazi! Viszont ideát is mást vártak az újvilágból, hiszen a burgonya, dohány, paprika stb. leírása megvan már COLUMBUS jelentéseiben is, de a cikkek fontosságát sem ő, sem kortársai nem méltatták, utána még mindeniket 3—4 ízben kellett újra felfedezni, újból leírni, amíg valaki próbát tett az ujdonságokkal. Számot vetünk azzal is, hogy az új növények és fák egykorú leírása sokszor tökéletlen, vagy annyira homályos, hogy egyik-másiknak az identifikálása még ma is nehéz. Elég utalnunk pl. CLUSIUS: *Exoticorum libri* (1605) adataira. Mennyi vitás kérdés van pl. a: *fabo arborescens, lobi membranacei, lobus cartilagineus*, stb.-hez hasonló nevekben. Ha így ír a botanikus, mit adhatott a kuriózumot, vagy feltűnést, de mindennekfelett kincset kereső egyszerű utazó? Egyébként valljuk be, hogy eleinte az aranylázás világ sem igen törődött az így felmerülő természeti kincsekkel. Legjobb esetben csak egy-egy botanikai kert, (pl. a Hortus Eystettensis 30 ujdonsággal egyszerre) vagy a botanikai nomenclatura gyarapodott általuk néhány új tétellel, de ez még az érdekelt gyakorlati világra sem hatott.

Tudjuk pl., hogy a legelső ujdonságok között, mint időszerű *antisiphiliticum*, jött a guajakfa, még a mai világban is beillő reklám kíséretében. De mert nem váltotta be a hangzatos dicsé-

reteket, hamarosan elejtették és vele együtt annyi más amerikai orvosság is leszorult, hacsak nem sikerült valami rég bevált név alatt, úgy ahogy felszínen tartani. Így pl. a jalappát (*Ipomaea*) amerikai rebarbara gyanánt árulták, ám a bizalom az új orvosságok iránt így is csak lassan jött meg. Talán elég bizonyosság elmondanunk, hogy pl. VALERIUS CORDUS világhírű *Dispensatoriuma* (1551-iki kiadásában) amerikai eredetű szer még egyáltalában nincsen; 40 év múlva, az 1592. évi bővített kiadás is csak hármat, közte a dohányt, az 1598. kiadás hatot, az 1566. a régi-ekkel együtt összesen tízet vett fel. Hasonlóképen jár el a flórenci „Ricettarió“ Első ízben 1567-ben vesz fel három amerikai eredetű szert, pedig akkor már a botanikai leírások özöne ismerteti Amerika ujdonságait.

Hajlandók vagyunk feltenni, hogy ezekből egynehány, lassan eljut Európába is, vagy legalább így írják le. De az ilyen magányos példány még nem jelenti a növény végleges megtelepedését, és ami a legfőbb, hasznosítását, pedig az irodalom így, az első jelentkezés évétől kezdve, számítja jövevényeink korát, ami egészen ferde képet ad. Tudva azt, hogy az első leírások identifikálása milyen nehéz, még a jelentkezés hitelességét is kétségbe vonhatjuk és így pl. KRAUSS nézete: „Über Bevölkerung Europas mit fremden Pflanzen“ (az 1891. hallei természettudományi vándorgyűlés, illetőleg a *Természettudományi Közöny* 1899: 460) adatai rostálásra szorulnak, az a benépesedés nem ment olyan könnyen, amint első tekintetre látszik.

Ezek a vázolt nehézségek, még az 1600-as évek elején is fennállottak, tehát csak ROBIN körének érdemeit emeli, ha ezekkel maga, vagy talán külső közvetítők útján megküzdhetett, más szóval, ha növényeit igazán meghonosítja. Csakhamar változik a hangulat. A gyakorlatinak és kapzsinak mondott világ, miként a katalógusok sora mutatja, egyszerre nem a fűszereken kap, új virágokért kezd lelkesedni. Elkkor dühöngött a tulipánok divatja, de ez az áramlat viszont kerülte, elhanyagolta a gyakorlati ujdonságokat, pedig a virágok beszerzésében is voltak akadályok. Minden kormány gondoskodott róla, hogy az adóalanyok ne kapkodják nagyon mohón az új világból jövő divatos ujdonságokat. Amint régebben a fűszer- és festékkfélék védelmében átvizsgálták minden érkező hajót és az értékeket megvámolták, most is úgy jártak el, de ezúttal az ismeretlen holmit elkobozták. Így jutott elsősorban a spanyol királyi kert kéretlenül is számos exoticumhoz, azért innen indult ki a felfedezések tudományos feldolgozása, de innen a legtökéletesebb csempészet is.

Eltértünk kissé a tárgytól, de ez a kitérés illusztrálja a természettudományi viszonyokat és a várt növényhonosító kísérleteket, épen az akác felmerülése idején, tehát III.—IV. Henrik korában. Ezért talán elfogadható az a még bővebb bizonyítást váró feltevés, hogy az akác, mint eredetileg dél-amerikai honos,

ha már THEVET expedíciója lemaradt vele (1556), inkább jutott spanyol, angol, vagy portugál közvetítéssel Európába, mint a franciák útján. Hiszen tudjuk, hogy pl. FRANCESCO HERNANDEZ (1560—1571) expedíciójából egymaga 1200 új amerikai növényt irt le. Igaz, hogy az itteni *Acacia Portoricensis* vitás, de akkor meg a portugáloké az elsőbbség a *Pseudoacaciá*-ban a *Robinia tomentosa* behozatalával. A spanyol udvar pompás díszkertjei, bár nem tudományos célúak, régebb keletűek a párisinál, sőt kétségtelen, hogy mikor itt LABRUSSIUS, ROBIN stb. buzgalma folytán lassan megindult az exotikumok művelése, akkor a spanyol-bécsi udvar már rég gyakorolta ezt (CLUSIUS). Ezért II. Rudolf (+ 1612) exotikumait szintén a spanyol udvarnak köszönhette, prágai díszkertjei pedig, egykorú leírások szerint, vetekedtek a párisival. Lehet, hogy pompa tekintetében még felül is múlták, ámde ott a király kertje mellett királyi kert is létesült az egyetemi tanítás céljaira, amilyen Prágában ez időtájt nem volt, azért ZEISLER *Reisenhandbuch*-jának (1632 p. 172.) áradozó leírásai, vagy LAURENBERG *Horticultura*-jának (1632) hódolata még ROBIN száraz katalógusát sem pótolhatja!

Ismeretes, milyen gonddal őrizték régebben az udvari kincseket, a kerti ujdonságokat, lopás vagy másolás ellen; de ezáltal lett keresetté minden exotikum és a csempészet nagyban folyt. Mikor a francia udvar a maga eredményeit képekkel és katalógusokkal hivalkodva közzétette a többi versenyző sem maradhatott el; és ha eddig spanyol közvetítéssel nem kapott meg mindent, most megszerezte más úton. A pazar kertek divatja hódított az apró fejedelmi, főúri udvarokban, de még nálunk is, miként LIPPAY Pozsonyi kertjében panaszolja, olasz magkereskedők háznak mindenféle ujdonságokkal. Más kérdés, ujdonság volt-e azután mindenik, vagy csak délszaki reménytelen magvak, de bizonyos, hogy mindent hoztak, csak épen szokásuk szerint cifrább nevet adtak az ígért virágnak, hogy nehezebb legyen ráismerni.

Ez is pontosan beleillik ebbe a korba, hiszen a synonymika, ez a „*CruX et scandalum botanicorum*“, akkor virult a legjobban, maga az akác is alaposan kivette részét ebből a zavarból. A XVII. század második felében a virágok, a magvak cseréje, vagy árusítása, már általános és jobb üzletnek bizonyult az eddigi titkolódzásnál, de egy-egy növény ilyen terjesztése még nem jelentette annak elterjedését vagy hasznosítását. Hiszen pl. a burgonya 1588-ban már CLUSIUS birtokában is volt Bécsben, de két század múlva is csak kerti dísznövényül művelték, senki sem kóstolt bele. Körülbelül ez lett az akác sorsa is. Soká tartott, amíg előkerült és zajtalanul, észrevétlenül bejutott egyik másik díszkertbe, bár ugyancsak soká tartott, amíg azután a divatosan elnyomorított és agyonnyesett szürke jövevény, kikerülvén a plebejus kertekbe, gondozatlanságában visszanyerte őszerejét, ámde

még ezzel sem igazolta gazdasági értékét. Azért nem is kereste senki a multját, utazását és eredetét. De bizonyos, hogy ha csak innen és ily módon kellett volna terjednie, még mindig nem érte volna el mai népszerűségét. Párisi sikereire vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy bár az akác 1668—74 között a clugnyi és versaillesi királyi kertekben már előfordult, mint J. SILVESTRE, L. SIMONNEAU, L. PERELLE stb. pompás metszetein felismerhető díszfa, mindamellet népszerűsége nem tett szert.

De ne érjen ez a kifogás, hogy csak elméleti nehézségekre támaszkodunk, lássuk, mit írnak erről az egykorú szaktudósok. Vegyük külön a francia, külön az angol írókat. Első helyen említendő CORNUTUS JACOBUS PHILIPPUS orvos (1600—1651) BOUVARD-nak ajánlott főműve (*Canadensium plantarum nondum editarum historia*. Parisiis 1635. 4°) orvosi szempontból is tanulságos mű, mert annak a harcnak a terméke, ami Párisban a herbaristák és a metallikusok között zajlott le. A német irány a chemicaliak felé hajlott, a déliek a növények és készítményeik igazáért kardoskodtak és élükön az újra emelkedő párisi egyetemmel büszkén hirdették: az igazi orvostudomány Graeciából a mi iskolánkba költözött! A növényi szerekkel való gyógyítás diadaláért lelkesedő „Rex christianissimus“ pedig miután száműzte a „gyilkos“ metallikusokat, utóbb kertet létesített kísérleti célokra. CORNUTUS is ennek érdekében mutatja be saját gyűjteményét és ROBIN kertjének ujdonságait: „ex inauditis plantis et a nullo auctore antea crebratis“ új növényekből új orvosságokat ígér. Az ajánlás önérzetes szavai után az előszóban újból hangoztatja, hogy ujdonságokat akar bemutatni: „stirpium historiam persequimur brevem, non de omnibus, sed de nondum a quoquam auctore (quod ego quidem sciam) editis hic est sermo...“

Beismeri, hogy a neveket szabadon adta: „singulis plantis aptavimus nomina, quae maxime propria iudicavimus disquirenda potius, quam affirmanda proponimus haec, nullius sensum volumus his adstringi, sed liberum in eo cuiuscunque iudicium relinquimus“.

A megszerzés módjáról maga nem beszél, de az üdvözlő versek általában sejtetik, hogy személyesen járt Amerikában növényeket, magvakat gyűjteni és a baráti kör nemzeti hősként üdvözlö a tudóst, mert olyan messze járt:

„Venerat externis terrarum Gallus ab oris
Non visos frutices navita classe vehens .

A könyv és szerzője figyelmet érdemel, mert saját növényei mellett leírja ROBIN kertjének ujdonságait, elmondja azt, ami a két ROBIN könyveiből hiányzik. Itt találjuk tehát az első francia akácot, tévedéseink alapját, ezt a maiglan talányos fát, még pedig ROBIN VESPASIAN tiszteletére *Acacia Americana Robini* néven. A helyzet tehát az, hogy a könyv még az idb. ROBIN éle-

tében készül és mielőtt az ifj. ROBIN a maga fáját kiültette volna, egyik öregebb példánya tudományos közlésben, már a nevét viseli.

Ennélfogva az akác első leírása, vagy legalább is a mai neve *Cornutus* számára lenne vindikálható. *CORNUTUS* igen ritka könyvéből adjuk a teljes leírást. „*Acacia Americana Robini* (cap. LXIV.) *Acaciae frutex est in Aegypto nascens, aculeatus flore albo*“ stb. . . után így folytatja.

„*America septentrionalis nec huius generis arbore caret, quae etiam translata in hortos nostros, non infeliciter adolescit, adeo, ut intuentes floris elegantia, foliorumque ordine concinno, plurimum oblectet. Arbor itaque est caudice amplo et duro, cortice nitido et subnigro, nec spinis ornato, ut Aegyptiacae, aut Cappadocicae, sed laevi. Firmissimis radicibus haeret. Cacumine longe lateque diffundata, multiplicibus diducitur ramis teneris atque medullosis, aculeis crebris et acutis horridis. Observandum tamen aculeos non rotundo stylo ut Rhammi, sed ex basi in latitudinem compressae acute graciliscientes, ut Rubi. Folia in eodem nervo sunt utrinque dena aut octona, uno semper extremum nervi claudente. Peculiaris est in eis noctis sensus, statim enim sub vesperum, in se adducta per media plicantur, donec ea sequenti die sol postliminio reversus aperiet. Floret Augusto, flos albus est piso similis, in uvam compositus ut cytisi, non adeo tamen fragilis, nec deorsum nutans, sed se in sublime erigens. Succedunt semina lenticulo similia, quae singulae *singulis nucleis duris admodum et ex omni parte echinatis clauduntur*“.*

Orvosi hasznáról alább a következőt jegyzi meg: „*totius arboris foliorum succus, aut ligni decoctum vi summa ad refrigerandum et adstringendum*“. A csatolt képhez (172. l.) pedig a következő jegyzetet fűzi: „*in naturali magnitudine positorum uvae ut et icones folii tam patefacti quam et oclusi ad latera arboris in tabella delineari curavimus*“. (Lásd IV. sz. táblát.)

Ez lenne tehát *CORNUTUS* akácfájának leírása, mely bár eléggé bőszavú, mindamellet csonka, mert nem mondja meg pl. az akác behozatala idejét, igaz Kanadát, de Virginiát sem említi hazájául. Honnan vették ezt tehát a későbbi írók, akik öntudatlanul is, mindig a *CORNUTUS* adta nevet ismétlik, de Kanadára vagy Virginiára szoktak hivatkozni? A leírásból kitűnik, hogy *CORNUTUS* fája valami tüskés, pillangósvirágú, de nem sima hüvelytermő fa, mert egyes nucleusait serte borítja; ennélfogva nem felel meg a mai közönséges akác termésének. Látjuk, hogy *Cornutus* a fa tüskéit és a levelek periódikus záródását jól ismeri, bár magában ez sem igazolja az akácot, ellenben határozottan ellene vall e talányos fa orvosi használata, mert ezt csak az *A. antiquorum*-ról másolhatta, szóval fáját maga is a valódi akác változatának hitte.

Végeredményül *CORNUTUS* fája még új meghatározásra szorul, mert a ROBIN-nak ajánlott példány nem a mai *Pseudo-acacia*.

Másszóval kitűnik, hogy 1636-ig ROBIN-nak, vagy Párisnak akác-fája nem volt és a párisi botanikus kert fája, kétségtelen aggkora mellett mégsem olyan vén, mint amilyennek szeretnék látni, hanem csak a MÉNAGE abbé adta kort illeti meg — prioritás nélkül.³⁾

Fokozza még a CORNUTUS okozta zavart, hogy ugyanakkor jelentkezik (a VALLOT—D. LANGER: Hortus regius. Pars prior. Parisis 1665. Pag. 2 növényei között) az: *Acatia foliis scorpioidis leguminosa* B. spin. Aegyptiaca. Hortus Lugdunensis. (Obs. VERLING in Prosp. Alp.) — *Acatia trifolia* B. spin. altera Matthioli Hortus Lugdunensis, — *Aspalathus alter Dioscoridis* (Honorii Bell epistola I. ad Clusium) és *Acatia orbis Americani* altera flore pulcherrimo, más néven: *Acatia Americana*, foliis coluteae, siliquis echinatis, amit a későbbi auktorok: *Pointiana* flore pulcherrimo Pit. Tourn. — *Crista pavonina* BREYN-RAY — azonosítanak. Mások a *Robinia Neomexicana* A. GRAY gyapjas hüvelytermésére hivatkozva, ebben vélik felismerni a CORNUTUS fájának: „nucleus durus echinatus“-át, annál is inkább, mert ez bontja legkésőbbben a virágját, legalább a: *varietas albiflora Kirchner* Mégis, ha hitelt adunk VALLOT meghatározásának, ez inkább a mai CAESALP.-ból való *Poinciának* egyike lehetett. Kérdés, vajjon az orvosságul és festékül használt: *Oeillet d'Espagne*, vagy a

³⁾ Mint látjuk, CORNUTUS leírása VESPASIAN ROBIN-ról csak mint névadóról emlékezik meg, de viszonyát az akáchoz, különben nem említi, holott más növényeinél áradozó szavakkal mondja el, milyen ujdonságokat kapott ROBIN kertjéből? Ezek sorába nem illett volna az 1601. óta ismert, állítólag már publikált akác! Más a helyzet pl. LI. fejezetben leírt „*Trifolium asphaltitum* Canadense“-nél... „ex relatione D. Robini ob frigus intempestivum“, (talán a *Psoralea bituminosa* L. lehetett, amit LOBELIUS is T. néven ír le), vagy az *Ornithogallon luteovirens* Indicum.. primum floruit in horto nunquam satis laudati D. V. Robini mense septembri 1623. *Sisynrichium* Indicum „ex Indiis orientalibus accepit V. Robinus.“ *Apion Americ.* (Cap. LXXXVI.) „comparavit sibi ex siliquis Americanis V. Robinaus.“ *Adiantum Americanum* Canad. (p. III.) „species feliciter admodum expressa a strenuo nostro chalcographo, prout in horto V. Robini conspexit.“ *Valeriana Urticaefolia* flore violacea „superiore aevo in cultissimo V. Robini, botanici regis horto vigebat. (c. XII.)“ *Polygonatum spicatum* fertile „ex America allatum, vigilanti V. Robini cultura incolume iam ab aliquis annis servatur.“ E részletek mutatják, milyen pontosan idézi a szerző *Robin*-tól kapott ujdonságait. Bizonyára megemlítette volna ezt az akácnál is, ha onnan kapta volna, ámde erről hallgat, valamint arról sem szól, miért csatolja akácfájához ROBIN nevét? Különben egyetlen eset könyvében, hogy különleges növényneveit, így személynévvel kombinálja. Egyébként CORNUTUS 79, részletesen leírt és ábrázolt növénye közül a 15 kanadai saját gyűjtése. Uj-Franciaországból csak 3 került; míg ROBIN kertjéből való 8 növénye közül kanadai csak 3, dél-amerikai 5. Ha e számadatokat összevetjük a fent ismertetett 1624-iki *Enchiridion* stb. leírásaival, kitűnik, hogy az amerikai összeköttes még mindig gyenge, hiszen az eddigi bemutatott francia gyűjtőknek csak 21 kanadai, illetőleg észak-amerikai növényük van és az akác mindenütt hiányzik. Az ujdonságok tulnyomó része Indiából, Spanyolországból, Perzsiából vagy Törökországból való, tehát a francia terjeszkedés kelet felé mindig erősebb volt, mint az amerikai kapcsolat.

szokottabb: *Poinciana coriaria* WILLD.-et értették-e? CORNUTUS-nak az utóbbi felelne meg, összehúzó (csersav) hatása szerint, mert a másik aperitívum vagy bechicum-képen szerepelt a medicinában. Ennek széles hüvelytermését igazán összetéveszthették a Szentjánoskenyérrel és így érthető lenne, hogy a később jött pseudoacacia synonymái közé ez is betévedt. Különböztetés tanulságos, hogy az *Acacia Indica*, tehát az oeillet, valóban Keletindióból jutott Amerikába és onnan telepítették át Európába. Ennélfogva amerikai csak a *Poinciana coriaria* mondható. Végeredményül tehát az első felmerült akácfélék valódi akáciák, a mimosafélékből valók és az amerikai eredet, legalább az egyiknél, vitás, akárcsak ROBIN prioritása.

De folytassuk tovább szürke krónikánkat. A párisi akác hi-telessége felől való kétségeink tanújaul, tovább TOURNEFORT-ra hivatkozunk (Institutiones rei herbariae. Parisiis 1719. p. 649.) TOURNEFORT már *Pseudoacacia* néven írja le a fát, de nem ROBIN, vagy CORNUTUS, hanem PARKINSON könyve nyomán, tehát a szerző, aki ROBIN-ék érdemeit gyakran kiemeli, de éppen itt nem említi, számunkra annyit mond, hogy az elméleti francia elsőbbség, még az ő szemében is háttérbe szorult az angol praktikummal szemben. Itt említsük meg, hogy ROBIN egyik késő tisztelője AUBLET gyógyszerész (a Histoire des plantes de la Guyana. Paris 1775. szerzője), elejtve a *Pseudoacacia* kétes elsőbbségét, e helyett a rokon *Robinia panacoccos* AUBLET-vel akarta megörökíteni a nevét. Ezt utóbb DE CANDOLLE hiúsította meg, mert a *Swartzia tomentosa* DC. elnevezést erőltette a világra. Egyébként, hogy az idők folyamán akácnak és *Robinia*-nak mi mindent neveztek, nehéz volna felsorolni, még nehezebb meghatározni. Már BOERHAVE igyekezett rendszert hozni a chaosba és („Index alter plantarum, quae in horto academico Lugduni Batavorum coluntur. 1727. P. II. 39.) *Pseudoacacia vulgaris Robini*-nál ezt a felosztást adja: I. *Pseudoacacia*, II. *Colutea*, III. *Barba Jovis*, a) *Genista*, b) IV. *Cytisus*. Megjegyzendő, hogy a régebbi leydeni professzorok, BOERHAVE elődei, 1641. óta említik a botanikai kertjükben tenyészett akácfát és megkülönböztetik a később: *Gleditschia*,⁴⁾ *Ceratonia* stb. nevet nyert rokonságtól.

⁴⁾ Az 1570 óta ismeretes amerikai jövevény, a *Gleditschia triacanthos*, mint régebbi telepes, az akác neve körül támadt zavaroknak egyik oka. Tudjuk, hogy az akácfa régi synonymái sorában ott van az: arbor coronaria-Kronenbaum (innen MITTERPACHER koronafája), mert a hagyományos szentírásbeli *Paliurus*-tövis mellett, (nálunk az 1671-iki pozsonyi katalógusban: *Paliurus Montpelligardi-Spina Christi* néven, Botanikai Közl. 1916., 80 l.) találjuk a *Gleditschiát* is: *Acacia de la passion*, *Acacia coronae Christi*, spanyolosan coronillo vagy Espina Christi, angolul Honey-locus. Hogy ezt a természetnél és tövisénél fogva feltünőbb díszfa, hamarabb kelthette fel az utazók figyelmét, mint az akác, azt természetesnek találjuk, még hüvelyei is inkább érdemelték meg a *Siliquastrum Carouge*, *Amiel des Americains* nevet; ellenben az akác szerény termését csak kellő phantasiával nézhették Szt. János-

A *Robinia* névvel már találkoztunk CORNUTUS-nál. Ujra felmerül ez a név, a brandenburgi Flora Marchica szerzőjénél, ELSHOLTZ-nál (1680), aki az akácot ezuttal *Robiná*-nak nevezte el. A *Pseudoacaciát* már TOURNEFORT-nál láttuk, de ez a név jóval elébb, már RIVINUS-nál található. „Aug. Quirini Rivini Introductio in rem herbariam. Lipsiae 1690. II. Ordo plantarum, quae sunt flore irregulari tetrapetala 1691. p. 14.) Itt HAINDEL növényét, a *Laburnum inodorum*-ot, illetőleg HERMANNUS Flora Lugd. Batav.-ban említett *Laburnum fragrans spinosum* = *Acacia Virginiana* RIVINI nevét módosítja így: „non dubitavi Pseudo-Acaciam in posterum appellare“. Szövege és a csatolt kép valóban a mi akácunkra illik, a név megfogant.

Forduljunk már most a rivális angol irodalom felé. Itt W. PARKINSON, ROBIN kortársa (1567—1640), az ugyancsak gyógyszerészből lett botanicus regius, kedvezőbb viszonyai szerint, még a XVI. század folyamán, két ízben járt Észak-Amerikában. 1601-ben az ő kertje, kortársai szerint, valóságos „paradisus terrestris“, ugyancsak híres volt exotikumairól, noha leírása csak 1629-ben jelent meg. PARKINSON főműve, a „Theatrum botanicum“, bár csak 1640-ben látott napvilágot, mindemellett kortársai, még a jezsuita RAY is, őt tekinti az akác európai meghonosítójának. Így a Historia plantarum I. Londini 1693. II. 1719., több ízben beszél erről a telepítésről. Még tovább is megy, elmondja, hogy a FEIGEL-féle kertben levő akácokról, elébb BREYNIUS tenyésztette a maga példányait, közben pedig FEIGEL szolgája Vera-Cruzból hozott új akácokat. Ugyancsak BREYNIUS nyomán említi, hogy a fa indiánus neve latinra fordítva, Unguis cati, azaz macskakarom lenne. Így tövise szerint különbözteti meg az eredeti *Acacia Americanat*, a másik Amsterdam kertjeiben ekkor már sűrűn ültetett *Acacia Americana grandibus aculeistól*, ami nyilván megint a *Gleditschia* lehetett. Ezek szerint az angolok ROBINTÓL függetlenül szerezték a maguk hiteles *Pseudo-acacia*-jukat. Egyszerre több helyen is virultak Észak- és Délamerikából behozott példányai, bár be kell vallanunk, hogy a terjedés útja itt sem elég világos. Egyébként a fa első leírását WILLIAM STRACHEY Virginiából 1610-ben adja. Szerinte az angolban használatos Locus-tree = sáskafa, az ősi indiánus névnek fordítása lenne. (STRACHEY művét eredetiben nem láthattam, csak CHARLES SPRAGUE „The silva of North-Amerika. Boston, 1893. Vol. III. p. 40.“ idézetéből ismerem). Így PARKINSON, STRACHEY és BREYNIUS, jóval a franciák előtt, más meg más területről hozták a maguk példányait és

---

kenyérfának; már pedig a Carobtree, Locus-tree, St. Johns-Bread, Rejlisse arbre, Liquorice-tree PLUKENET stb. akác synonymák arra vallanak, hogy az új jövevények a *Gleditschián* kívül még *Glycyrrhiza*-val, sőt a *Ceratonia*-val is meg kellett küzdenie a nevéért. Másik konkurrens volt a kelet felől terjedő *Caragana arborescens*, mely pl. Oroszországban maiglan is az akác szerepét tölti be, annak is nevezik.

STRACHEY magyarázata helyesebb, mint az erőltetett, a szentírásra (Exodus XV., 25.) támaszkodó szőfejtés.

Csak nagy vonásokban vázoltuk az akác történetének főbb mozzanatait és kitűnik, hogy az annyiszor hallott francia prioritás, de még a párisi monophilia sem állhat meg, mert a fát egymástól függetlenül más nemzetek is behozták, nevelték, amíg az lassan elterjedt. Ezzel a megállapítással tarthatatlanná lett a LINNÉ tekintélyére való hivatkozás is, hiszen, mint láttuk, az akácnak mind a két neve, már jóval előtte keletkezett. Ezért LINNÉ, bár átveszi a készen kapott nevet (Genera Plantarum. Lugduni Batavorum 1737. p. 225. 585., illetőleg Hortus Cliffortianus Amstelodami 1734. p. 354.), de kifejti kétségeit is a CORNUTUS adta név helyessége felől. CLIFFORT fája, úgymond, magot még nem hozott, de ez alig lehet CORNUTUSNAK borzas tokot termő fája. Leírása szerint ez a „*Robinia aculeis geminatis*“ lenne, pedig erről CORNUTUS szövegében szó nincs, mindamellett kifogásolja a *pseudoacacia* elnevezést is, majd így folytatja: „A JOHANNES ROBINIO, quondam botanices professore Parisiis, ex Indice horti Parisini 1601, cuius studio et haec planta primo innotuit, dicta fuit arbor, quae vulgo Acacia Robini audit, cum Pseudoacaciae nomen erroneum“. Mint látjuk, LINNÉ végül is nem ad új nevet, csak a CORNUTUS-féle elnevezést fogadja el, kombinálva a TOURNEFORT-RIVINUS adta névvel. Ennélfogva nincs helye még a szép mondásnak sem: „Deus creavit, LINNÉ disposuit“, hiszen LINNÉ nem vállalja a szerzőséget, bár jóhiszeműleg, régi tekintélyekre támaszkodva, nagyon ingatag ítéletet hozott. Már láttuk, hogy ROBINNAK „Index horti“ című 1601-ből való művében, akácfája nem volt, nyilvánvaló tehát, hogy LINNÉ maga is valami téves idézetből merített, de alapjában CORNUTUS-ra támaszkodik.

A tudományos világ csakhamar megérezte ezt a hibát, mert a döntés felett újabb vitát provokált. Elsőnek szólalt fel már 1736-ban a marburgi MOENCH CONRÁD: „Methodus plantarum a staminibus situ describendi p. 145.“ elveti az ajánlott nevet és „*Pseudoacacia Tournefortii*“-t ajánl. Utána még: *Aschinomene Pseudoacacia Roxburgii*, *Pseudoacacia odorata* MOENCH, *Robinsonia alta* ENGLER et TAUB, *Robinsonia Pfeifferi*, *Anagyris Americana* COURBARILL, *Glycyrrhiza arborescens* (ZEDLER) stb. új elnevezések merülnek fel, éppen LINNÉ tisztelőinek táborából, mert a CORNUTUS leírása nyomán támadt *Robinia* név helyességét mindnyájan kétségbe vonták. Végül is a LINNÉ ajánlotta helyesebb név elenyészett, az *Acacia Robini* CORN. ma nem él; ellenben a *Species plantarum* nyomán elterjedt *Robinia pseudoacacia* L.-t emlegetjük, amit eredetileg ő maga kifogásolt. (L. LINNÉ kritikai kiadását. H. RICHTER. Lipsiae 1835, p. 720. 5449.)

Az eddigi nomenclaturai és történelmi fejtegetések kiegészítésül lássunk most néhány adatot a gyakorlat köréből. DUHAMEL du MONCEAU H. (Traité des arbres. qui se cultivent en France.

1754. műve, II. javított kiadása, Páris, 1804. II. k. 61. l.) bő leírását adja az akác fának és kiemeli, hogy bár a „faux acasie“ 1722 óta elég közönséges, még mindig megérdemli az „acasie des jardiniers“ nevet, mert inkább csak a kertészek művelik. Elmondja, hogy legujabban (1762 óta) Bordeaux körül kezdik ültetni és röpiratokat írnak róla,⁵⁾ pedig mióta behozták a fát Amerikából, az angolok és franciák versenyt művelték „avec une ardeur incroyable“. A botanikai kertben levő ősfáról szerzőnk, bár alkalma nyílik rá, nem beszél, majd így folytatja: „Au commencement du dixseptième siècle J. Robin sema au Jardin des plantes des graines de cet arbre, qu'il s'était procurées du Canada et c'est de ceux il cultiva lui même que sont sortis tous ceux qu'on voit maintenant, dans toute la France. A peu près dans le même temps les Anglais reçurent des graines de Faux Acacia de la Virginie et le multiplièrent, comme les Français. De la France et de l'Angleterre le végétal c'est répandu dans les autres partis de l'Europe...“

Ez a komoly, minden dicsekvést kerülő leírás szépen egyezik egyrészt Tschoudi fent idézett véleményével, másrészt a „Silva of N.-America“ szerzőjének, viszont Duhamel-től függetlenül kimondott szavaival. Elmondja a Strachey-Parkinson telepítéseit és kiemeli, hogy bár a párisi fának emléktáblája 1636-ban kezdi az akác történetét, a maga részéről még azt sem fogadhatja el. (It is impossible to establish the exact date of introduction of the Locus tree in to Europe... It is not improbable that the Locus tree may have been cultivated in England as early or earlier than in France. “ Idézett mű 41.)

Nem folytatjuk a további, azonos értelemben nyilatkozó szerzők idézeteit. Már az eddigiekből is nyilvánvaló, hogy az akác bevándorlásának útja határozottan sokágú, mert a telepítők több ízben és egymástól függetlenül hozták be Dél- vagy Észak-Amerikából, terjedése mindemellett feltűnően szeszélyes, lassú volt. Így pl. Párisból? Montpellierbe csak 1697-ben, ellenben Strassburgba már 1671-ben jutott. London, Leyden, stb. egyetemi városok kertjei már az 1600 évek elején bírták, mégis Lipcsébe csak 1675-ben, innen Helmstadtba 1730-ban, Bécsbe pedig, Neillreich szerint (Flora von N.-Oesterreich. Wien, 1858. 66. p. 947.), csak I. Lipót

⁵⁾ Ugy látszik, a „Nouveau Traité sur l'arbre nommé: Acacia, Bordeaux, 1762. 80e 42 lapnyi füzetre céloz. Fordítása: „Neue Abhandlung von dem Baume Acacia, oder dem Schottendorne.“ Übersetzt vom M. W. Reinhardt. Karlsruhe. 1766. Ugyanez, átdolgozva, megjelent az Allgemeine Oekonomische Forstmagazin Bd. IX. Leipzig, 1767.; Leipziger Intelligenzblatt 1766. Nro. 22.; Abhandlung von dem Schottendorne... Allgemeiner Haushalt und Landwirtschaft. Leipzig. 1768. Alább még látjuk, hogy az első francia népszerűsítő füzetet Bohadsch röpirata Prágában (1758.) megelőzte, a bordeauxi francia szerző ennél fogva újabb értekezésnek nevezi művét, ami különben folytatása lehet az angoltól M. R. Hall nyomán írt „Addition au livre des arbres de l'Acasia Paris, 1764.“ tanulmánynak. Ezek nyomán halad az N. François idézett művében felsorolt későbbi irodalom.

korában került, aki állítólag a mai Teréziánium fáit sajátkezűleg ültette.

NEILREICH bécsi adatának forrását nem tudtam kinyomozni. I. Lipót korának monografusai nem említik ezt az eseményt, de hihető, hogy ez gróf ZINZENDORF párisi követségének eredménye (1699 táján) lehetett, noha a *Mitteil. der deutschen Dendrolog. Gesellschaft* (1916. évi 183.) szerint, az első akác már 1696-ban jutott Bécsbe. Így tehát Ausztria megelőzte Poroszországot, illetőleg gróf ILLGEN parkját, még pedig francia közvetítéssel.

Ime tehát mindenütt látta, észlelte a fát egyetemi tanárok és hallgatók hosszú sora, mindamelllett idegen és kuriozum maradt, sehol még disszertációra sem méltatják. Jellemző, hogy CORNUTUS óta orvosságul senki sem ajánlotta, úttörő ebben is a ZEDLER-lexikon névtelen németje, aki köptető hatást tulajdonít a gyökérnek (innen a *Glycyrrhiza arborescens* név), míg a leveleket enyhe hajtószernek mondja. A francia felbuzdulás idején mégis próbálkoztak vele, az 1818. évi *Pharmacop. Gallica* felvette hivatalos szereit sorába. Nálunk ugyanekkor Diószegi Praktikája ajánlja, de ez sem vált be, a franciák is elejtették. Nálunk TESSEDIK, MITTERPACHER, stb. takarmányul alkalmaztatják leveleit, mások ellenben mérgező hatása miatt tilalmazzák. Az amerikai francia telepések Sirop és fleurs de l'acacie néven málnaszörp gyanánt akarták elterjeszteni; míg a san-domingóiak szeszes párlatát hozták forgalomba, de eredménytelenül, mert végül, mikor becsülni kezdik a fát, már ellenségei is támadnak özönnel. Nagy Frigyes ajánlja és elrendeli ültetését, e célból kertészeket küld tanulmányútra; még pedig egyidejűleg Amerikába, Angliába és Franciaországba, amivel mintegy rámutat az akác kultuszának törzshelyeire. De ugyanakkor, mikor hivatalosan elismerik értékét, mások már irtását követelik a mezőgazdaság és állattenyésztés érdekében. A világ tanácstalanul áll a leleplezett jövevénnel szemben, mikor pedig az orvostudomány és az ipar polémiákat kezd értéke felől, a szóarádatban talán még a szívós akác is kipusztult volna. Szerencsére felmerült a mezőgazdaság tudományos alapon való művelése, társulatok alakulnak mindenfelé fásítás, erdőültetés céljából; kísérleteznek mindennel, egyebek közt az akáccal is. Ezt a kort illeti VANIÈRE (*Praedium rusticum* I. 5.) XIV. Lajoshoz intézett szava az erdőültetés felől:

„ Et te, si digna futuri
Cura movet, totam nemorum, que pauca supersunt
Anteveni cladem. “

Mindamelllett ez a vállalkozás is csak elmélet volt. Valóságban újra kellett felfedezni a fát és bizonyára újra behozni az amerikai szabadságharcok idején, azaz 1756—63 táján, mikor a franciákat kiszorították Kanadából, illetőleg 1776—83-ban az Angliától való függetlenítés harcai folyamán. Gazdasági értékét az akác-

nak valójában ott kezdik megismerni FRANKLIN európai önkéntesei, tehát a háború politikai és erkölcsi tanúságai mellett diadalmas-kodik az akác is. Az amerikasok nyíltan beszéltek, mennyire feltűnt nekik, hogy a fában aránylag még bővelkedő Kanada akác-erdőket ültet, Boston sok új háza, valamint azok berendezése a szokott tölgy vagy fenyő helyett ott mind akácfából készül.

Ilyen (1774. évi) tapasztalatok alapján írta meg aztán SAINT JEAN de CRÈVE-COEUR a maga új röpiratát (1786) és a heidelbergi MEDICUS 1796—1803-ig terjesztett 21 füzetét az akác ültetése érdekében. Ugyanakkor J. CH. GOTTHARDT, mint MEDICUS írásainak népszerűsítője, kiadja Mainzban 1796—98-ig 2 kiadást ért füzetét: „Die Cultur des Acacienbaumes“ Mindnyájan kénytelenek beismerni, hogy nem a hivatalos rendeletek vagy a gazdasági társulatok erőlködése, hanem az amerikasok példája tette népszerűvé az akácot Európában. „Die schönen Empfehlungen wurden gelesen, aber auch wieder vergessen und der Baum nicht angebauet. Die ganze Sache war und blieb Spielerei.“

Határozottan Amerika példája volt az a tényező, mely megtörte az akáccal szemben tanusított régi közönyt vagy ellenszenvet. Amerika tette lehetővé további terjedését. Ezentul már jó üzlet volt az akác irodalmi úton való terjesztése, amilyen pl. A. RÜCKERT, Über Anbau und Nutzen d. Acacie, Wien, 1800. műve, amire TH. HARTIG ugyan újabb támadással felelt, de hasz-talan, az akác diadalútját feltróztatni már nem tudta.

A mi akácunk története, megtelepítése is ebben a korban, az első kanadai harcok idején indul meg. Igaz ugyan, hogy eddig néhány merész számítás, bár minden reális alap nélkül, talán I. Lipót kísérlete nyomán, nálunk is már 1710—20 tájáról keltezi az Alföldön való elterjedését, ámde ez a feltevés nem állja meg a kritikát. Értem HANUSZ (Természettudományi Közlöny 1881. 371) és VADAS (Az akác monographiája. Budapest, 1911) adatait; noha ezzel szemben TAGÁNYI: Erdészeti oklevéltárának tanúságai már jókor kellő óvatosságra intettek. Elismerem, hogy kezdve a FUGGER-ek XVI. század droguakereskedelmén, sok alkalom nyílt hozzánk is eljuttatni az amerikai ujdonságokat; hiszen a XVII. század folyamán az egyetemi ifjuság mellett, már külső kereskedelmi kapcsolataink voltak Hollandiával, Angliával, fő-uraink birtokain pedig gyakori az olasz, hollandi, stb. idegen ker-tész, tehát elméletileg nem lehetetlen, hogy díszfa gyanánt valahol már akadt akác, de ezt még irodalmilag sem tudjuk igazolni.⁶⁾

6) BEZA, a KÁROLI—MOLNÁR-féle bibliafordítással kapcsolatban szemé-re veti a magyar uraknak — kétségkívül magyar informátora nyomán, — hogy pénzüket pazar kastélyokra, drága képekre és díszes ruhákra költik, vagy ék-szerekre és kutyafalkákra tékozzolják. Nem sajnálják, ugymond, a pénzt még a költséges kertektől sem „Exoticis etiam stirpibus vigent magnis inpensis ac fatigiis comparatis...“ Megerősíti ezt a cseklészi, királyfai stb. pozsony-vidéki kertek szükszavú leírása, pl. MATOLAY (1729.) adata, hogy olasz,

Ellenben minden jel arra vall, hogy a fa nálunk, legalább az Alföldön, az 1700-as évek elején, legfeljebb lappangó jövevény lehetett, jelentőségét pedig csak nagysokára érthette el.

Hiteles tanu az akácra nézve a soproni születésű KRAMER JÁNOS GYÖRGY tábori orvos († 1742). Körülbelül 1715 óta járta az országot figyelő nyílt szemmel. Munkáiból látjuk, milyen jól ismerte hazáját Bécestől kezdve, a Duna mindkét partján, le egészen Szerbiáig. Különben korának számottevő botanikusa. Érdekeit méltányolta Linné tanítványa, LOEFLING, mikor (1751) amerikai útjában a Ratanhát, róla *Krameria triandranak* nevezte el. KRAMER egyik elfelejtett műve: „Consilium de climate Hungariae“, utóbb SAVOYAI JENŐ herceg kívánságára 1735 táján átdolgozva megjelent a „Medicina castrensis, Wien, 1739.“ függeléke gyanánt. Ebben a többi közt a magyar Alföld fahiányáról elmélkedik és a 33. §-t így kezdi: „Ad historiam climatís Hungarici gehört auch grosser Abgang an Holtze und Waldungen, theils aus übler Wirtschaft und Anstalt deren Grund-Herrschaften, auch vielen Kriegen. .“ A csapás másik okát a sok mocsárban és vízben látja, hiszen a talajból alig 1—2 lábnyi ásásra mindenütt víz fakad, azért érthető, hogy az ilyen helyen közönséges fa nem élhet meg. Tovább azt fejtegeti, milyen fontos lenne a közegészségügyre és a harcászatra ennek a vidéknek kellő befásítása. Saját részéről a magasabb fekvésű helyeken bükkfával és vadgesztenye ültetésével akarna kísérletezni, a népet pedig rendelet útján kötelezné a házatája befásítására. A mocsaras talajon, szerinte, ültetni vagy magról nevelni lehet tizenkétféle fűzfát, első helyen a „Felberbaumot“ ajánlja (úgy látszik a *Salix albát* érti), továbbá a nyárfát: „tres species populi“. Szárazabb helyeken pedig célirányos lenne: „Der in ganz Oesterreich gemeine Arcatien-Baum, der so geschwindt aufwächst und sich stark durch Wurzeln auch Saamen mehret. “

Egész terjedelmében mutattam be KRAMERNEK az akácra vonatkozó szavát, mellőzve a fásítás további programját. Rövid leírása kétségtelenül a mi akácunkra illik. Ime a botanikus 1715—39-ig még nem látott akácfát az ország területén, különben ajánlaná a szerinte kívánatos jövevényt, már csak a magszedés kedvéért is, de ő kifejezetten még osztrák honosnak mondja a fát. Ha apellálni akarunk ellene, módunk van ellenőrizni KRAMER adatait.⁷⁾ Vegyük elő MARSIGLI Danubiusának a VI. kötetben

francia, spanyol földről hozott ujdonságok itt erdőszerűleg tenyésznek a „heliocamin“-ben pedig egyebek mellett: „Caffee turcicum cum foecundis baccis“ látható. Az ilyen kivételes esetet általánosítani nem merjük.

⁷⁾ KRAMER dr., a centrifugált magyarság egyik remek példája. Nagyatyja nemes BRASSAY Pál, melléknéven KALMÁR, Sopron tanácsosa, majd bírása, de unokái mindent feledve, már csak az egyszerű KRAMER névvel élnek. Legfeljebb egy-egy temetés újítja meg az ősök emlékét, amikor megnyílik a magyar feliratú címeres sírbolt. (Lásd: HAYNÓCI DÁNIEL soproni

közölt *Catalogus plantarum*át, éppen I. Lipót uralkodása végső éveiből, a Fekete erdőtől az Aldunáig terjedő területről, akácot még nem említ. KRAMER maga Drezda flórájában (1729) (II. kiadása 1742-ben jelent meg) sem beszél az akácfáról, pedig akkor már több német egyetemi város botanikus kertje nevelte; mindamellet, miként említettük, 1710-ben gróf ILLGEN miniszternek Berlin mellett levő Beritz parkjában nagy ujdonság gyanánt mutogattak egy akácfát, ami arra vall, hogy az egyetemi kerteknek és az úri parkoknak egymásra is, de az életre is kevés hatásuk volt. Ellenben KRAMER fiának Alsóausztria flórájáról 1756-ban írt műve az akácnak már hat fajtát ismeri, igaz, ott is csak a főurak kertjeiben fordulnak elő, míg a közönséges akácról megjegyzi: „hospitatur, seu habitat ubique in hortis et areis“. Más szóval annyit mond, hogy atyjának 1735-ik évi megfigyelése óta (1756-ig) a fa még ott sem igen vadult el.

Nyomatékkal hangoztatjuk, hogy KRAMER a legelső, aki az akácot erdősítésre ajánlja és ha tervét elfogadják, ő lett volna a fa hasznosításának európai úttörője. Nagyszabású tervét a Savoyai herceg támogatásával akarta megvalósítani, ámde patrónusa idő előtt elhunyt, jó maga sem érte meg az Alföld fásításának hivatalos megindítását. Mindamellet feltehetjük, hogy Bélye, ahol a herceg mintagazdaságot szervezett és KRAMER-t fogadta, kísérletet tett e szép tervnek megvalósítására. Talán nem csak a véletlen találkozása, hogy MITTERPACHER a nagyszombati egyetem tanára, az akácnevelés buzgó hirdetője, éppen Bélyén született, hol atyja intéző volt 1734-ben. Emeljük ki még, hogy KRAMER, mint ny. tábori főorvos, utolsó éveiben Temesvárott élt, ott is halt meg 1742-ben. Ha valahol, itt kellett tudniok volt kollégáinak, tehát a kincstári erdőhivatalnak is az ő, már 1735-ben megismételt tervezetéről az Alföld fásítása érdekében. Azért legalább is sajtóságos találkozása az ötleteknek, hogy a doktor halála után egy évre, épen a temesvári erdőhivatal kezdi hirdetni a fásításnak eddig nem bolygatott kérdését, de KRAMER-ről egy szóval sem emlékezik meg. (A temesvári tervezetet l. TAGÁNYI Erdészeti Oklevéltárában) Sorra veszi a KRAMER ajánlotta fákat, még megtoldja néhány fenyőfajtaival, épen csak az akácot mellözi.

Tudva azt, hogy a Bánságot és a Bácskát az udvar akkori-

---

rektor gyászbeszédét az ifj. KRAMER GYÖRGY jogtudós, volt soproni főbíró temetésén. Sopron. 1743.) A család II. Lajostól nyerte nemessége megújítását, magyar nevén újította meg I. Ferdinánd és a Budáról Sopronba költözött és ott kereskedővé lett I. BRASSAY PÁL címeres levelét. KRAMER különben, bár elhagyta nevét, öntudatlanul is megmaradt magyarnak. Körülbelül 40 természettudományi és orvosi vonatkozású cikke, mind a hazai területhez fűződik, drezdai műveit pedig szolgálat közben írta. Mivel KRAMER fásítási terve irdalmi forrásra nem hivatkozik, csak mint korabeli ujdonságot említjük J. B. von ROHR, *Geschichte der Bäume und Stauden in Deutschland*, Leipzig, 1732. p. 200. jegyzetét, a hazai prioritás érdekében.

ban magánvagyonának tartotta, a temesvári útasítás talán inkább Bécsben készült; ennél fogva az ellenőrző osztrák szakemberek odaát is, csak úgy ismerték az akácot, hogy az nem versenyezhet a fűzfával. És ez a ferde felfogás öröklődött nálunk is. Mi haszna lett a temesvári tervezetnek, most ne kutassuk, nézzük inkább, hol merül fel újra KRAMER szép eszméje? Az Alföld befásításának tervét a Helytartó Tanács, csak 1755-ben veti fel, pontosan a temesvári terv szerint. Főleg kőris, éger és fűzfát ajánl, az akác-ról hallgat. Legfontosabbnak tartván a fűzfát, a Felvidékről tutajszámra küldeti az ültetni való fűzfa-husángokat. Ezúttal Szeged, Debrecen, Pest, Fejérvár, Komárom és Nagyszombat területén kívül főleg a Kiskunságot szemelték ki alkalmas kísérleti települ a fűzfa számára. Ez a fásító rendelet, értelme és komolysága szerint, mindenesetre több aktát, mint fát termelt. A vele sujtott városok borzadva beszéltek róla, amikor jelenéseket és statisztikákat kellett írniok a Helytartóság számára a kiültetett, megfogant és kiveszett fűzfákról, egészen hiteles megállapításokat adván, a várt siker elmaradásának okairól. Ebben a bomlott világban azután megesett, hogy egyik-másik város már kritizálni merte a fűzfákkal való haszontalan bajlódást és saját módszere szerint akarta volna boldogítani az országot.

Legérdekesebb ezek közül Pest városának 1762-ik évi beadványa⁸⁾, ahol alázatos jelentéstétel helyett, miképen virulnak fűzfái, egészen merész hangon beszél az ország erdeinek rohamos pusztulásáról, az erőltetett hamuzsírgyártás veszedelméről, felpanaszolja a császári hadsereg oktalan erdőirtásait, kirohanását pedig tetézi azzal, hogy a hivatalos fűzfa helyett „régii tapasztalatok alapján“ az akácot kellene elrendelni az Alföld befásítására. Ez lenne a megfelelő eljárás, nem pedig a viszonyainkhoz nem illő osztrák „Waldordnung“ erőltetése. (Teljes szövege a Székesfővárosi Levéltárban 3861. sz. február 28-iki kelettel. Említi TAGÁNYI II. 195. és 203. szám alatt.)

Pest város tanácsa nyilvánvaló komoly tapasztalatok alapján beszél, felsorolja az akácültetés előnyeit, terjedése könnyű voltát és indítványt ad: rendelje el a Helytartóság, hogy Körös, Cegléd,

⁸⁾ Pest város tanácsának fent említett memoranduma szerint elegendő lenne, ha Kecskemét, mely 1000 egynehány házat számlál mind megannyi majossal (allodium), ahol állatokat tart, ha ezek gazdája évente kerítésül csak 12 akácot ültetne ki. E homokos, más természetnek alkalmatlan területen négy év alatt 48.000 fát számláló erdő keletkezne a házak körül vagy annak vidékén, amiből, hozzávéve a már kiültetett fűzfákat, 6—7 év alatt a kecskemétiék annyi gallyfát kapnának, hogy házi szükségletüket fedezné, messze földről hozott tüzelőre többé e vidék nem szorulna, ennél fogva a megtakarított pénznek hasznát látná, jobban viselhetné a közterheket és nem állana az a kifogás, amit a legutóbbi adókvetésnél hangoztattak, hogy ők tüzelőjüket drága pénzen idegenből vásárolják. A török határ felé, Dunántúl, Tiszántúl is így kellene eljárni. Tovább a beadvány csaknem szó szerint követi KRAMER hadászati érvelését.

Kecskemét és a Kis-Kunság határában, legalább próbakép ültetések ezt a hasznos fát, hiszen ott néhány kinlódó fűzfán, kertí vagy szőlőbéli rossz gyümölcsfán kívül, messzeföldön, Ujvidéki egy szál cserje nincsen. . Ne lássunk tulzást a pesti magistrátus szavaiban, ha pl. Nagykőrös vagy Kecskemét mai tölgyeseire gondolunk, mert SCHLICK 1705. évi Kecskemétről kelt hadijelentése csaknem szószertint így jellemzi e vidéket: „Nihil uspiam letae, nec umbriferae quidem arboris, nec ad ignium materiam arbusta vel frutices. “ (F. WAGNER Historia Josephi I. Vienna 1746. p. 61). Ez a két egybehangzó ítélet, nemcsak az Alföld szomorú állapotát mutatja, elegendő bizonyosság még arra is, hogy az akác, noha KRAMER idejétől kezdve negyed század alatt, már komolyan megfészkelte magát az országban, de az Alföldet meghódítani még nem tudta. Érdekes, hogy a pesti beadványtól függetlenül, magánbuzgalomból készült az első hazai útmutatás az akác neveléséről. Ez SKORPEK Ferenc, Pest város szenátorának emlékirata a Helytartósághoz 1763-ban, mikor is kinyomatását és hivatalos terjesztését kéri az ország érdekében. Beadványa kiegészíti a város tanácsának feliratát.

Merész ötletének forrását mi inkább KRAMER hivatalos jellegű kézikönyvében keressük; erre vall egész eszmemenete és érvelésének módja, mintsem BOHADSCH prágai orvostanár röpiratában: (Dienst und nützbahrer patriotischer Vorschlag, wie noch dem Königr. Böhmen ein ungemeiner Vortheil jaehrlich zuwachsen könne. Prag. 1758. 8°, 35. lap. Ugyanez francia kivonatban is megjelent: „Lettre sur une découverte importante pour l'agriculture rustique“. Ismerteti a: „Mercure de France, Mercure Danois“ (1759.) Lényege az akác ültetése. Ez a füzet látszólag megzavarja az akác haladásának eddig pontos útját, de figyelembe kell vennünk, hogy BOHADSCH, mint volt jezsuita növendék, tágasabb körű irodalmi összeköttetéseket szerzett. Tanulmányait Montpellier, Páris és Pádva egyetemlein végezte, az akácot tehát nem a Moldva partján, hanem Franciaországban ismerte meg. Műve azonban a nagyvilágra nem hatott, nálunk is alig lehetett hatással, csak mint irodalmi emléket idézem, bár eddig nálunk sehol sem találtam. Különben 1750 óta az akáccal már a katonai kincstár is kísérletezett Komárom—Herkály erődítményei körül, még pedig Tatáról hozott csemetékkal és gyökerekkel. Szóval az ESZTERHÁZY-ak parkja bécsi, vagy béklyei példa nyomán, nyilván már a berendezkedés éveiben, 1735. óta szerzett akácültetvényeket, de ezek útját nem tudjuk. Igazolhatólag Herkály lehetett az első nagyszabású akáctelepítés, mely kihatott az egész országra. Mindamellett a Helytartó Tanács még ezt a katonai kísérletet sem vette tudomásul, pedig a bánsági, torontáli K. K. Domaenen vezetősége titokban szintén érdeklődött az akác iránt. A torontáli Bánlak parkjában levő (ma gróf KARÁCSONYI-birtok) ős-akácfa tanúsága

szerint ott szintén kísérleteztek vele. Ezt a fát emléktábla díszíti és a hagyomány azt tarja, hogy mikor Mária Terézia Amerikából 100 akác csemetét hozatott, ezek egyikét itt az akkori DRASKOVICS-birtokon ültették el. Ez a hagyomány nyilván JAQUIN 1754—59. amerikai útja emlékére támaszkodik (Flora Austr.) és talán tovább követhető JACQUIN főrangú patrónusai sorában, ezért pl. Sárospatak várkertjében levő, ugyancsak haldokló ős-akácfa eredete is ide utalható. Annyit mond mégis ez az emlék, hogy a fa, mint egyes példány, ha nem is közvetlenül Amerikából, de talán Ausztriából, vagy Komáromból eljutott Torontálba és БОHАДСОН művének megjelenése előtt itt is foglalkoztak ültetésével. Mindamellet a helytartóság a pesti magistratus ötletét, hosszú hallgatás után, valamint a szenátort is hivatlan prókátorként elutasítja. A leirat szava majdnem úgy hangzik, mint annakidején az alexandriai könyvtár felől mondott ítélet: mindaz, amit kívánnak, benne van már az 1755-iki fásító rendeletben, az akác érdekében új eljárás felesleges!

Mint alább látjuk, a fűzfa ültetéséért, ezentúl még három újabbrendelet és utasítások özöne, legalább a helytartóságnak, nem látszott feleslegesnek; főleg Trencsén, Turóc, Szepes, stb. felvidéki megyék javára, mert ezek fásításáért buzgólkodott a helytartóság leginkább és mindenáron itt is főleg fűzfát akart látni. Ellenben az akáccal, még elméleti kísérletet is tenni az Alföldön, lázadás lett volna a felsőbbség ellen. Hátha megfogja a fa? Ez a gőgös rosszindulat annál meglepőbb, hiszen a felséges udvar a kiszajátított Bácskában, ekkor éppen a helytartóság buzgó támogatásával kísérletezett a különböző ipari és festő növények termelésével, ebben tehát az akác, mint festő anyag, szintén figyelmet érdemelt volna.⁹⁾ Mindamellet mellőzték. Igaz, hogy titokban, amit láttuk, próbálkoznak vele, nyíltan azonban senki sem vállalja a pártolását, hiszen akkor az akácot már Nagy Frigyes kultiválja, az csztrák bölcsesség tehát, hogy az utánzásnak még a gyanuját is elkerülje, hivatalosan inkább elejti.

Az akác ezalatt hivatalos támogatás nélkül, bár nem egészen saját erejéből, haladt tovább a maga útján. Pest város példája és a katonaság sikerei érdeklődést kelthettek a szomszéd uradalmakban és honorácior körökben, az akácot lassan ültetni kezdik. Így érthető TESSEDIK SÁMUEL-nek, a nemzetgazdának szava, hogy mikor ő 1768-ban Szarvasra került, a parochia udvarán egy magányos akác fát talált, „talán a legelsőt Békés vármegye területén“, de megérte ezt, hogy buzgalma által 50 év múlva már egész akácerdőket láthatott városa határában.

1768 óta hajószámra jönnek új meg új telepések Temesbe, Torontálba és Bácskába, hogy az udvar számára *Rubiát* és *Isatist* műveljenek (szövegét lásd LINZBAUER, Codex Sanitario-Medicina-

⁹⁾ K. Ö. ECKHART FERENC: A bécsi udvar gazdas. politikája Magyarországon. Bpest, 1922. 27. l.

lisában). Jönnek köztük az osztrákok is, azért, bár nincsen rá adatlank, feltehetjük, hogy egyik-másik hajórakomány, esetleg akaratlanul is, a széna-szalma között behurcolta az akácot újra. Amikor ezt a feltevést megemlítjük, nem hallgathatjuk el a két gróf MERCY korábbi telepítését. Ez olaszokat és franciákat hozott, főleg Páris, Lorraine és Besançon vidékéről; másfelől spanyol jövevények érkeztek Torontálba, ezeknek is módjuk volt behozni a náluk rég honos fa magvát.

Közben a helytartóság (1770) új kísérleteket tesz a jávor-, hársfa, de mindenekelőtt a fűzfa ültetésére, az akácot ezuttal is mellőzi. A helytartóság rendeletére válaszol Arad megye 1775 december 19-én, hogy elég tölgyese van, tehát erdőültetésre, főleg pedig fűzfára nem szorul. A fa terjedésének útja most eltűnik, de 1775 táján felbukkan már Erdélyben, ahol a Gubernium ajánlja erdészeinek a „stachliche Arcacienbaeume“ ültetését az erdőszelek óvására. (Szövegét lásd TAGÁNYI, Erdészeti Oklevéltár, II., 374.) Erdélybe való jutásának útja még nincs kiderítve, de talán kapcsolatba hozható BENKŐ SÁMUEL telepítő kísérleteivel, aki Hollandiából hazatérve, új, idegen fák magvait hozta magával. (BENKŐ J. Transsilvania, 112. l.) Ez a második hivatalos elismerés a Gubernium részéről, azonban korántsem jelenti az akác recepcióját a helytartóságnál, mert a következő, 1780-ik évi fásító rendelet épp úgy mellőzte, mint az eddigiek. (Fűzfa, stb. serényen növekedő csemeték, stb., Győr, Pest és Pozsonyban, négy nyelven nyomtatott és hivatalosan terjesztett röpirat, mint az 1755 óta folyó „sikeres“ alföldi fásítás utolsó irodalmi terméke.) Pedig az akác akkor már elismert tényező volt, kivívta helyét a közgazdaságban és iparban egyaránt, sőt bevonult a didactikai költészetbe is. Értjük VANIÉRE jezsuita páter (1664—1739), Languedoc Vergiliusának, nálunk két ízben is lefordított 1730-ból való „Praedium rusticumát“. Ennek a georgikonszerű tankölteménynek egyik szakaszát fordítói, a szerző intenciói ellenére, az akáccal hozták kapcsolatba. Ezek a sorok:

„Quid loquar aut myrtos humiles . . .
 Quid platanum et ripis laetam declivibus alnum,
 Vosque peregrino casiae, quae nuper ab orbe venistis
 Murum dociles vestire domorumque,
 Atria vere novo scena decorare virenti“, stb.

BERLAND szabad fordításában (1756-ban) már így hangzanak:
 „Oublirai-je le myrte .

Et vous casias, qui d'un autre hémisphère
 Vintes nous enrichir d'une tige étrangère .

A fordító maga érezte, hogy túl szabadon adja VANIER szavait, talán többet is mond, mert a helyhez prózai jegyzetet csatol. de l'acacia qui depuis peu nous a été apporté de l'Amérique

arbre si propre à tapisser les murs de sa verdure et à orner au printemps. Il a été en vogue dans le dernier siècle, parce que c'est l'arbre le plus vite. .“ , stb., de ezzel elárulja, hogy nem ismeri a szerző 1736. évi kiadásának (Coloniae Munatiana) magyarázatát, ahol maga a fát határozottan „Aegyptischer Schottendorn“-nak, tehát *Acacia antiquorum*-nak értelmezi. Ugyanis néhány rokonát ekkor kapták fel divatos ujdonságul, így a fentemlített *Acacia Farnesianat*, éppen *Cassia* néven művelték ipari célokra nagyban és ez valóban Egyiptomból került igazi akác, vele jött a falak takarására jól bevált *Glycine (Wistaria Sinensis Sims.)* számos változatban. Mindamellett logikátlan a „peregrinus orbis“ fordítása, mert Kína vagy Egyiptomnak nem kell mindjárt a másik haemisphaera, ámde a francia fordító, mégis akácot akar látni, az ő korában már elterjedt fát. Ennek megfelelően BARÓTI SZABÓ DÁVID VANIERE fordítása Paraszti majorság. Kassa, 1779., illetőleg II. kiadás, 1794, az V. könyv 131. lapján) ezt a helyet így adja:

“. . mit szóljak az hajlott
Partot kedvelő s a vizeken diadalmas Egerről?
A külföldekről hozatott és kőfalát háznak,
Pitvarait, leveles színnel kikeletre ruházó
kedves akácokról. “,

ami szintén ráillik az *Ac. Farnesiana*-ra. Ellenben MIHÁLTZ ISTVÁN 1779. évi szebeni fordítása, mivel ez „Erdély országra alkalmaztatott“ és a szerző eleve ígéri, hogy csak a maga tapasztalatait és mások hiteles bemondásait írja meg, ezt az egész szakaszt kihagyja, pedig, mint láttuk, az akácot akkor már hivatalosan elismerték Erdélyben, de MIHÁLTZ még nem vett róla tudomást. Különbösen VANIERE csak epilógusként adja e sorokat és a fák ültetését bővebben nem tárgyalja.

Mindamellett az akác egyik legnagyobb francia terjesztője, N. FRANÇOIS de NEUFÉHATEU (Paris. 1803) „Lettre sur le robinier, connu sous le nom impropre de Faux Acacia“ című művében VANIERE fordítóilak botlását történelmi érveléssel tekinti és könyv mottójául teszi. Nem ismeri fel az anachronizmust, nem látja, hogy ez az elírás csak az újabb kornak akácterjesztő buzgalmára vall, de VANIERE idejére még nem vonatkozik. Hihetőbb, hogy VANIERE itt mestere, Vergilius nyomán haladt és az Ecloga II. 49., vagy a Georgicon III. 30., stb. *Cassia Coronaria*-jának divatos mása lebegett a szemei előtt.

Ezzel a kitéréssel csak azt akarjuk kiemelni, hogy az irodalom miképp kapta fel az akácot KRAMER óta. Botanikusaink közül elsőnek MITTERPACHER említi 1774., illetőleg 1777. kiadású Elementáiban, utána BENKŐ Erdélyből 1778-ban (Transsylvania I. 103. I.) *pseudoacacia* néven, de csak a tenyésztett kerti fák jegyzékében. Harmadszor 1783-ban MOLNÁR JÁNOS Magyar Könyvházában talál-

juk minden megjegyzés nélkül. Ezek nyomán 1790-ben a szótáríró TAKÁCS RÁFAEL Toldaléka említi akácfa, koronafa gyanánt, majd VESZELSZKY: Fa és fűszeres könyve (Pest, 1798) ismétli ezt ezzel az észrevétellel: „más szomszéd nyelveken is igen egyforma nevet visel és ma már falukon is igen ismeretes. A hasznavehetetlen homokos földeket keresztül-által jó volna véle beültetni. “

Egybevág ezzel GROSSINGER (Universa Historia Phys. T. V. p. 376. Posonii. 1797.) leírása, ahol, bár teljes készütséggel beszél ROBIN érdemeiről és az *Acacia Germanica*-ról, mindamellett a tenyésztett, még el nem vadult *pseudoacacia*-nak csak az *Acanthus* fejezetben szorít helyet: „acacia, quam nos in patria, non raro in hortis et atriiis florum causa plantamus, est siliquata et aculeis horrida. “ Ezidő tájt írta DR. MARIKOVSKY a maga gömöri flóráját BARTHOLOMEIDES számára. Felemlíti ugyan az akácot tenyésztett ujdonság gyanánt, de nála vulgaris neve még nincsen. Ime tehát a pesti mozgalom még 40 év alatt sem jutott komolyan Gömörbe!

És ez az igazi képe az akác terjedésének. Lám MITTERPACHER és TAKÁCS neveit Gömörben nem tudják, de a fa Veszprémben még 1799-ben sem lehetett igen közönséges, mert FABIÁN természettörténete nem beszél róla. Ezt az elméleti, irodalmi dokumentálást szószerint igazolja a gyakorlat pl. Szegeden. MÓRA FERENC igazgató szíves közlése szerint, 1806-ban kezdenek kísérletezni vele, talán TESSEDIK példája nyomán, addig láthatták, de nem igen törődtek vele. A város csengelei kertjében 1806 tavaszán kiültetnek 200.000 nyárfadugványt, 80.000 fűzfát, de csak 140 akácot. Ez a számarány mutatja, mikép indult az akác kultusza Szegeden, a komoly akácosítás itt csak a múlt század 60-as éveire esik. A zalamegyei Gogánfa kertje érdemül emlegetik 1844-ben, hogy 2000-nél több magról nevelt akácot ültetett ki. (PAUER ARNOLD: A magyar kerti kultúra tört. Szombathely, 1926. 12. l.)

Terjedése intenzitását mutatja, hogy a sok, állítólag népies név, amivel ma illetik a jövevényt, ekkor még sehol sem ütközik ki. Ahol említik magyarul, németül, csak az irodalmi formákra szorítkoznak.

Láttuk vándorútjának főbb állomásait az elsőbbségért küzdő országokban, egyidejűleg, szabályosan halad északról és nyugatról hazánk felé. Hogyan terjedt innen tovább, még kutatásra szorul, de bizonyos, a tőlünk észak és délre eső országokba még később jutott. A lengyel irodalomban pl. 1787-ben ZAPOLSKI említi legelőbb és népies névül az ostro-strenczynát adja. Mivel ez a mű voltaképen MITTERPACHER Elementai-nak lengyel fordítása és ennek szövegét változatlanul adja, hihető, hogy a fa gazdasági és haszonfául való alkalmazása már ott is terjedt, noha lengyel névhez még nem jutott. A fenti ostro-strenczyna eredetileg a tuskésszedrnek, *Rubus frutic.*, illetőleg a *Paliurus aculatus*-nak neve volt, bár ma tudományosan az *Acacia vera*-t nevezik így. ZAPOLSKI-val

csaknem egyidejűleg KLUCK-DYK (Dykcionarz T. II. 1788.) említi a *Robiniát* és népies neve gyanánt a grochowe drzewot adja, ami az Erbsenbaum fordítása levén, azt a gyanút kelti, hogy itt inkább a *Caragana arb.* értendő, mintsem a pseudoacacia. Mindamellett ma ez a név maradt meg, a népiesebb: akacja bjela mellett. (V. ö. ROSTAFINSKI, Słownik imion polskich. Krakow, 1900.)

Még később jelentkezik az akác ismerete a délszlávoknál és a Balkánon. Első irodalmi emléke O. MATTEI kézírata: Erbario italiano-illirico 1791. gyűjteményben; utána J. STULLI, Rječosložje. Dubrovnik, 1806; majd ROB. DI VISIANI, Stirpium Dalmaticorum specimen, Patavii, 1826. Ezek mind egybehangzóan: kapin, kapinika bjela néven idézik a Robinia pseudoacaciát, ezt vette fel VUK KARADŽIĆ is.

A szó tövét keresve találjuk, hogy ez: fej, fejbúb, süveg jelentésű; ennek megfelelően: *Helvella infula*-t (gombát), vagy *Evonymust* jelent; tehát a Pfaffenkaeplein mása. Szorosabb értelemben a kapin név: *Eryngium maritimum*, ennek formájáról előbb a gömbakácra ment át, utóbb a közönséges akácot mondták kapin-nak, de az *Evonymus*-jelentés is megmaradt.

Hogy ez a régibb név kizárólagosan az *Evonymust* illette, igazolja B. ŠULEK (Jugoslavenski imenik bilja, Zagreb, 1879.), MIKOLJA J. (Blago jezika slovinskoga. Ancona, 1651.) szótára nyomán. A másik: faršije, 1863-ból egyszer feljegyzett név, ismét az *Evonymus* synonymáival folyik össze. Trnina. Eredetileg *Prunus spinosa*, a kökénycserje neve, utóbb a *Rhamnus infectoria*-ra is alkalmazták, tulajdonképen csak tüskét jelent, azért a szó változatait és továbbképzéseit a *Berberis*, *Carlina*, *Lycium*, *Paliurus*, *Ruscus*, *Ononis*, stb. szúrós növények szerb-horvát neveiben látjuk viszont, megfelelő jelzők kíséretében vagy magukban. Bizonyosság számunkra JAMBRESSICH 1742. évi latin-horvát-magyar-német nyelvű szótára, hol a trnina egyiptonska-t említi *Acacia* néven, akárcsak PÁRIZ—PÁPAI „egyiptomi kökényét“ másolná.

Az újabb nevek odalent is jobbára tudákos alkotások, jórészt nem is a közönséges akácot illetik. Akik a nép ajkáról gyűjtöttek, ezeket alig hallották, rendszerint csak bagrem(a), bagren(a) nevet említik, így a legilletékesebb: PANČIČ, VUK KARADŽIĆ, stb. és ezzel, bár a fa eredetéről nem nyilatkoznak, rávilágítanak az útjára is. Ez a név sem eredeti, még csak nem is szláv. Eredeti jelentése DANIČIČ (Rječnik hrvats. jezika. Zagreb, 1880.) szerint a bagra = pigmentum, vestis purpurea, bagren = purpureus. Ezért a bagrena bjela = *Robinia pseudoacacia*; bagrena žuta = *Colutea*; bagrena crvena = *Robinia hispida*, stb. hibás összetételek, csak az eredeti jelentés elhomályosodása után támadhattak, legelőbb csak az *Acacia rosa*-t nevezték így és utóbb ezt általánosították. Hasonló értékű a többi népies synonyma is. Ilyen pl. a Nerod. Csak ŠULEK gyűjtéséből ismert név, az orosz bezplodnica fordítása, eredetileg

a *Populus pyram.* L. és *Andromeda polyfol.* közös neve, ami az akácra ugyan csak nem illik. Signajka szlovén név az akác jelölésére 1793-ban egyszer fordul elő: „Krainische Namen in Neustädter Kreise“ névtelen szerző kéziratában, ŠULEK szerint tehát megerősíti MATTEI fentidézett dátumát. Későbbi horvát formái e szónak *Cirsium*, *Onopordon*, *Eryngium*, stb. tízféle tüskés növény jelölésére szolgálnak. Végül a krunčiča csak irodalmi alak, a téves koronafa mása.

Megmarad tehát a nemzetközi akácia, gácia, gazija név, bár ez utóbbi alak gyakran az *Acacia Farnes.* WILLD-re vonatkozik. Ezek a délszláv nevek végeredményül azt mondják, hogy a synonymák tömegéből egy sem támadt a XVIII. század vége előtt és az olasz közvetítést kizárják. Más szóval az akác útja Balkánra tőlünk a Dunán át vezet, ugrás itt sem mutatkozik.

Végeredményül az akác behozatalában azt mondhatjuk: igazi prioritásról szó sem lehet, mert a portugálok szeme nem a pseudo-acacián akadt meg; a spanyolok fája vitás, az angolokkal csaknem egyidejűleg kapták a hollandusok, végül a franciák. Itt felkarolták ugyan, mindamellettt igazi terjedése csak a XVIII. század érdeme.

Az akác nem követte hivatlanul, mint annyi más növény, a fehér ember nyomdokait, későn jött, bizalmatlanul foglalt helyet, észrevétlenül lappangott sokáig, míg az új viszonyokhoz idomulva, lassan, azt mondhatjuk csak napjainkban lett általánosság.

Die auf der alten Robinie der Pariser Jardin des Plantes vorfindliche Aufschrift („Robinia Pseud-acacia, Amerique septentrionale, introduit en France par Jean Robin en 1601. Planté à cette place par Vespasian Robin en 1636.“) besagt, das dies der erste in Europa eingeführte Robinienbaum ist, dessen Samen JEAN ROBIN i. J. 1601 aus Nordamerika mitgebracht hatte und dass der noch heute lebende Baum von VESPASIAN ROBIN — JEAN ROBIN's Sohn, dem damaligen Direktor des Jardin Royal, i. J. 1636 gesetzt wurde.

Der Verf. perlustrierte die Werke und die Tätigkeit der bekannten drei ROBIN's, doch ist in diesen merkwürdiger Weise keine Spur der Robinie aufzufinden. Er weist nach, dass weder im botan. Garten, noch in ROBIN's Privatsammlung bis 1640, also auch noch über den kritischen Zeitpunkt (1636) hinaus, die Robinie nich vorhanden war, ja dass die Tätigkeit VESP. ROBIN's im botan. Garten erst nach dem Tode des kön. Leibarztes BROSSIUS's (Guy de la Brosse) i. J. 1641 eingesetzt hat.

Nach den Forschungen des Verfassers haben sonach die drei ROBIN's gar keinen Anteil an der Einführung dieses Baumes in Europa, der mit ihrem Namen nur in der Weise in Verbindung gebracht werden kann, wie LOBELIUS, MARANTA, KRAMER u. a. m. mit den nach ihnen benannten Pflanzen. Seiner Ansicht nach

dürfte die Robinie vielmehr durch spanische, englische oder portugiesische Vermittlung nach Europa gelangt sein. Die erste Beschreibung dieses Baumes stammt von CORNUTUS (*Canadensium plant. nondum edit. hist. Parisiis, 1635*), der sie zu Ehren VESP. ROBIN'S unter dem Namen *Acacia Americana Robini* anführt. Doch bezieht sich CORNUTUS'S Beschreibung merkwürdigerweise gar nicht auf die echte *Robinia Pseudoacacia*, da diese keine einsamigen und borstige Früchte besitzt, CORNUTUS aber von „*semina lenticulo similia, quae singulae singulis nucleis duris admodum et ex omni parti echinatis clauduntur*“.¹⁾ CORNUTUS erwähnt der Rolle nicht, die ROBIN bei der Entdeckung oder Einführung gespielt haben soll, was umsomehr ins Gewicht fällt, da er dies bei anderen Arten stets hervorhebt. TOURNEFORT führt sie 1719 schon als *Pseudoacacia* an, doch nicht mit Berufung auf ROBIN oder CORNUTUS; sondern mit einem Hinweis auf PARKINSON; der Name ist aber schon viel früher bei RIVINUS (1690) zu finden. Obschon PARKINSON'S Hauptwerk (*Theatrum Botanicum*) erst i. J. 1640 erschienen ist, halten seine Zeitgenossen, so auch der Jesuit RAY ihn für den Einführer der Robinie in Europa. WILLIAM STRACHEY lieferte schon i. J. 1610 aus Virginien die erste Beschreibung dieses Baumes.

Die heute in Europa weit verbreitete Robinie stammt sicher nicht von einem Orte und von einem Baume; der Verfasser weist nach, dass ihre Verbreitung auf mehreren Wegen erfolgte, da ihre Einführer sie in mehreren Etappen und voneinander unabhängig aus Nord- und Südamerika herüberbrachten. Sie verbreitete sich vorerst nur in botan. Gärten; ihre eigentliche Akklimatisation erfolgte erst nach der Trennung Canada's von Frankreich und während der nordamerikanischen Freiheitskämpfe, als FRANKLIN'S europäische Freiwillige diesen Baum sozusagen wieder entdeckt hatten.

Auch in Ungarn beginnt die Einführung der Robinie mit diesem Zeitpunkte. Der in Sopron geborene Feldarzt JOHANN GEORG KRAMER (ursprünglich v. BRASSAY) ist bei uns (1735) der erste, der die Robinie zur Aufforstung empfiehlt. Seine grosszügigen, auf die Aufforstung des ungarischen Tieflandes gerichteten Pläne wollte er mit Unterstützung des Prinzen EUGEN VON SAVOYEN verwirklichen, doch ereilte seinen Gönner ein vorzeitiger Tod und auch er selbst erlebte nicht mehr die offizielle Einleitung dieser Action. Die vom Statthaltereirat i. J. 1755 festgesetzte Tieflandsaufforstungs-Verordnung empfiehlt nur mehr Weiden, Eschen und Erlen, dagegen legt der Magistrat der Stadt Pest in einer i. J. 1762 erfolgten Eingabe in auffallend energischer Weise eine Lanze für die Robinie ein. Die ersten grösseren Anpflanzungen dürften um die Festungen von Komárom-Herkály erfolgt sein, die dann auf das ganze Land ausgewirkt haben. Doch wollte die Zentral-

• 1) Vgl. Tafel No. IV.

regierung (Statthaltereirat) noch immer nichts von der Robinie hören. Sie gab einen ganzen Schwarm von Erlässen und Verordnungen heraus, alle im Interesse der Weiden, deren Anpflanzung sogar in den Komitaten Trencsén, Turócz, Szepes u. a. oberungarischen Komitaten betrieben wurde.

Die Robinie schlug aber ohne offizielle Unterstützung ihren Weg ein, so dass als SAMUEL THESSEDIK i. J. 1768 nach Szarvas kam, er im Pfarrhofs schon eine vereinzelte Robinie antraf „vielleicht die erste im Komitate Békés“. Er hat es aber noch erlebt, dass infolge seiner Betätigung im Laufe von 50 Jahren ganze Wälder dieses Baumes in der Gemarkung seiner Stadt entstanden sind. Zum Schlusse schildert der Verfasser die Verbreitungswege dieses Baumes in Polen, in der südslavischen Ländern und auf der Balkanhalbinsel.

Aus allem ergibt sich, dass von einem „Urbaume“ keine Rede sein kann; der Baum der Spanier und der Portugiesen ist zweifelhaft; zugleich mit den Engländern haben die Holländer den Baum eingeführt und zuletzt die Franzosen. Hier wurde er zwar aufgegriffen, doch fällt die Zeit seiner hauptsächlichlichen Verbreitung erst in das XVIII. Jahrhundert.

Die Robinie ist nicht — wie viele andere Pflanzen — unbefruchtet den Spuren des weissen Mannes nachgegangen. Sie kam spät, hat zaudernd Platz genommen und ist lange unbemerkt geblieben, bei sie, sich den neuen Verhältnissen erst anpassend, Schritt für Schritt, sozusagen erst in unseren Tagen ihre grosse Verbreitung erlangt hat.

Der Blütenstand von *Jankaea Heldreichii* Boiss.

Von: **Dr. A. v. Hayek** (Wien).

Zwei Umstände sind es, die mich bewogen haben, nachfolgende Beobachtungen zu Papier zu bringen. Erstens hat FRITSCH¹⁾ soeben eine Studie über den Blütenstand von *Ramonda Myconi* publiziert, und es dürfte nicht ohne Interesse sein, zu untersuchen, wie sich die nahe verwandte *Jankaea Heldreichii* diesbezüglich verhält. Zweitens steht mir eben von dieser höchst seltenen Pflanze, von der die Herbarexemplare zumeist gar keine oder nur sehr dürftige Infloreszenzen zeigen, ein relativ reiches lebendes Material zur Verfügung, da die von mir im Vorjahr vom Olymp mitgebrachten und im botanischen Garten der Universität kultivierten Exemplare eben in vollster Blüte stehen. Ich konnte an acht Exemplaren zwanzig Infloreszenzen untersuchen.

Schon ein oberflächlicher Vergleich zeigt, dass die Blüten-

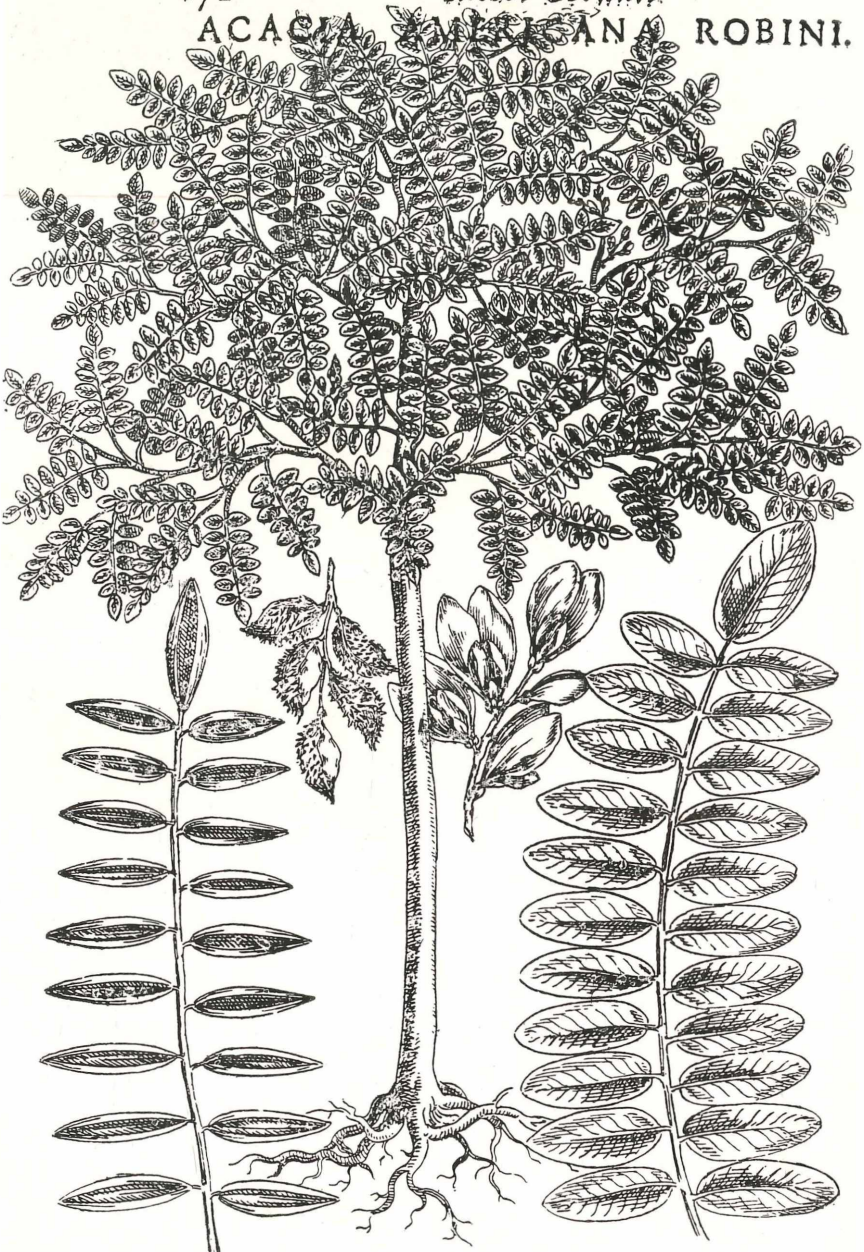
---

¹⁾ FRITSCH K., Der Blütenstand von *Ramonda Myconi* (L.) F. Schltz. Ber. d. Deutschen bot. Ges. 1927. Band XLV. p. 201 ff.

172

Iacobi Cornuti.

ACACIA ~~MILITANA~~ ROBINI.

ZOBODAT - www.zobodat.at

Zoologisch-Botanische Datenbank/Zoological-Botanical Database

Digitale Literatur/Digital Literature

Zeitschrift/Journal: [Ungarische Botanische Blätter](#)

Jahr/Year: 1926

Band/Volume: [25](#)

Autor(en)/Author(s): Ernyey József

Artikel/Article: [Die Wanderwege der Robinie und ihre Ansiedlung in Ungarn 161-191](#)